

CRNA GORA
MINISTARSTVO FINANSIJA

Direktorat za ekonomsku politiku

**PROLJEĆNA ANALIZA MAKROEKONOMSKIH KRETANJA I
STRUKTURNIH REFORMI – 2022.**

Podgorica, jun 2022.

SADRŽAJ

UVODNE NAPOMENE	1
1 MAKROEKONOMSKA KRETANJA	2
1.1 Usporavanje globalnog rasta u uslovima ratnih dešavanja	2
1.2 Povoljna očekivanja ekonomskih kretanja u Crnoj Gori u neizvjesnom eksternom ambijentu	3
1.3 Snažni inflatorni pritisci na početku 2022. godine	5
1.4 Oporavak na tržištu rada i rast prosječne neto zarade	6
1.5 Javne finansije pod uticajem oporavka ekonomske aktivnosti i poreske reforme usvojene budžetom 2022. u decembru prethodne godine	7
1.6 Očuvano i snažno povjerenje u bankarski sistem rezultiralo stabilnim finansijskim sistemom u uslovima globalne krize	9
1.7 Poboljšanje eksterne održivosti uz ubrzanje izvoznih performansi	10
1.8 Snažna otpornost SDI i rastući trend stranih investicija u 2022. godini	12
2 SEKTORSKE POLITIKE	13
2.1 Sektor preduzeća	14
2.1.1 Privatizacija i javno - privatno partnerstvo	14
2.1.2 Biznis okruženje	15
2.1.2.1 Unapređenje poslovnog ambijenta	15
2.1.2.2 Sektor mikro, malih i srednjih preduzeća	16
2.1.3 Mrežne industrije	18
2.1.3.1 Energetika i energetska efikasnost	18
2.1.3.2 Saobraćaj	20
2.1.3.3 Informaciono-komunikacione tehnologije	22
2.1.3.4 Komunalna infrastruktura	23
2.2 Tržište rada i socijalna zaštita	24
2.2.1 Tržište rada	24
2.2.2 Obrazovanje i istraživanje	26
2.2.3 Penzijski i zdravstveni sistem	28
2.2.4 Socijalna zaštita	29
2.3 Prerađivačka industrija	30
2.4 Poljoprivreda, ruralni razvoj i šumarstvo	31
2.5 Turizam	33
2.6 Javna uprava	35

UVODNE NAPOMENE

Ministarstvo finansija, u saradnji sa relevantnim institucijama, dva puta godišnje priprema analizu makroekonomskih kretanja i strukturnih reformi, u kojoj se analiziraju kretanja osnovnih makroekonomskih indikatora (BDP, cijene, tržište rada, monetarni i eksterni sektor, javne finansije) i daje ocjenu realizacije strukturnih reformi i sektorskih politika.

S tim u vezi, a u skladu sa Programom rada Vlade za II kvartal 2022, pripremljena je Prolječna analiza makroekonomskih kretanja i strukturnih reformi - 2022, kojom je prikazana realizacija ekonomske politike u 2021. godini. Istovremeno, data su makroekonomska i fiskalna kretanja u prvom kvartalu 2022, makroekonomski i fiskalni rizici, realizacija sektorskih politika i strukturnih reformi, odnosno projekata koji su realizovani ili se realizuju da bi se ostvarili utvrđeni ciljevi ekonomske i razvojne politike.

1 MAKROEKONOMSKA KRETANJA

Ubrzani oporavak u turizmu, napredak u vakcinaciji, politika otvorenih granica, uz povećanu poresku disciplinu i implementaciju elektronske fiskalizacije, omogućili su snažniji oporavak crnogorske ekonomije od očekivanog u 2021. godini. Nakon krizne 2020, očuvana je fiskalna stabilnost, ublaženi makroekonomski rizici i podržani prospekti dinamičnijeg oporavka. Početak 2022. godine bilježi pozitivne domaće rezultate i dobra očekivanja. Međutim, globalnu ekonomiju je u februaru potresla nova eksterna kriza, izazvana agresijom Ruske Federacije na Ukrajinu. Izgledi rasta su oslabljeni, dok je inflacija dostigla višedecenijske maksimume, što se prelijeva i na crnogorsku ekonomiju.

1.1 Usporavanje globalnog rasta u uslovima ratnih dešavanja

Inflatorni pritisci i dodatni poremećaji u globalnim lancima snabdijevanja, uz zaoštavanje uslova na finansijskim tržištima, rezultirali su značajnim smanjenjem očekivanja rasta globalne ekonomije i revizijom inflacije naviše, uprkos prvobitnoj percepciji o poboljšanju izgleda nakon slabljenja pandemije koronavirusa.

Evropska komisija je u proljećnim prognozama, u odnosu na jesenje izdanje, korigovala naniže prognozu rasta svjetske privrede u 2022. sa 4,5% na 3,2%. Evropska unija je, zbog geografske blizine Rusiji i Ukrajini, velikog oslanjanja na uvezena fosilna goriva iz Rusije, kao i duboke integracije u globalnom lancu snabdijevanja, pretrpjela snažan udarac na ekonomske tokove. S tim u vezi, Evropska komisija je, u odnosu na prethodne projekcije, oborila svoje prognoze za 2022. i 2023. godinu za ekonomije Evropske unije i Eurozone sa 4,0% i 2,8% (2,7% u Eurozoni) na 2,7% i 2,3%, dok bi inflacija u ovoj godini mogla dostići nivoa od 6,8% i 6,1%, respektivno. Ipak, uprkos posljedicama rata u Ukrajini, predviđa se da će output u zemljama EU nastaviti da raste, zahvaljujući ublažavanju mjera u borbi protiv Covida-19, ali i snažnim akcijama politika koje su preduzete tokom pandemije. Takođe, očekuje se da poboljšanje indikatora na tržištu rada, uz rekordno nisku nezaposlenost, kao i postepena normalizacija mjera štednje, nadoknade rastuće troškove života i podrže privatnu potrošnju, dok će inflacija i tokom naredne godine biti iznad željenog targeta.

Crna Gora će u naredne dvije godine, uprkos negativnim eksternim efektima prelivanja rata u Ukrajini, biti najbrže rastuća ekonomija u regionu Zapadnog Balkana. Zbog nešto slabijih performansi turističkog sektora od očekivanih zbog uticaja krize, relevantne međunarodne organizacije su revidirale izgleda rasta crnogorske ekonomije za 2022. i narednu godinu. Evropska komisija u svom proljećnom izvještaju predviđa rast ekonomije Crne Gore od 3,8% u 2022, dok MMF i Svjetska banka projektuju ekspanziju od 3,8% i 3,6%, respektivno. Sve institucije predviđaju potpuni oporavak turizma u narednoj godini i prevazilaženje pretpandemijskih nivoa, uz poboljšanje uslova na tržištu rada, postepeni rast broja zaposlenih i dalji pad stope nezaposlenosti ispod pretkriznog nivoa.

Tabela 1 Projekcije realnog rasta BDP-a za Crnu Goru i Zapadni Balkan

Realni rast BDP-a, u %	Svjetska banka		MMF		Evropska komisija	
	2022	2023	2022	2023	2022	2023
Crna Gora	3,6	4,7	3,8	4,2	3,8	3,4
Srbija	3,2	2,7	3,5	4,0	3,4	3,8
Albanija	3,2	3,5	2,0	2,8	2,7	3,1
Sjeverna Makedonija	2,7	3,1	3,2	2,7	3,0	3,1
Bosna i Hercegovina	2,7	3,1	2,4	2,3	n/p	n/p
Kosovo	3,9	4,3	2,8	3,9	n/p	n/p

Izvori: Svjetska banka - Globalni ekonomski prospekti – region Evrope i Centralne Azije, jun 2022; MMF – Svjetski ekonomski izgledi, april 2022; Evropska komisija – Ekonomske projekcije, proljeće 2022.

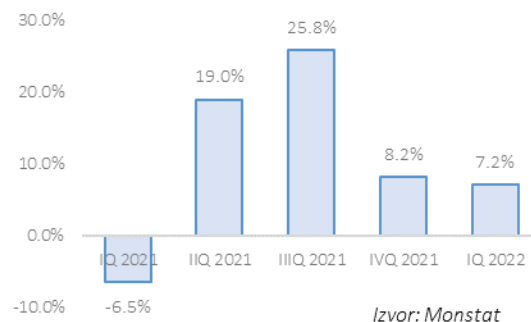
1.2 Povoljna očekivanja ekonomskih kretanja u Crnoj Gori u neizvjesnom eksternom ambijentu

Snažniji rast od očekivanog tokom 2021. godine generisaće dobru osnovu za brži oporavak crnogorske ekonomije u srednjem roku. Ipak, dobre prognoze za 2022. su uslovljene velikim globalnim neizvjesnostima i rastućim inflatornim pritiscima, koji ograničavaju rast životnog standarda domaćinstava i profitabilnost privrede.

Prema preliminarnim kvartalnim podacima Monstata¹, crnogorska ekonomija je u 2021. zabilježila snažan oporavak i realni rast od 12,4% u odnosu na 2020. U prvom kvartalu 2021. je, prema podacima Monstata, zabilježen pad ekonomske aktivnosti od 6,5%, kao posljedica produženog trajanja i negativnih efekata zdravstvene krize, kao i zbog veće osnove iz istog tromjesečja 2020, kada nije bilo pandemije COVID-19. Visoke dvocifrene stopa rasta od 19,0% i 25,8% i brz oporavak ekonomskih tokova u turizmu i povezanim djelatnostima, zabilježen je u drugom i trećem kvartalu 2021, dok je u posljednjem kvartalu godine dinamika realnog rasta iznosila 8,2%. Shodno ostvarenim pokazateljima, najveći pozitivan doprinos stopi rasta u 2021. dali su izvoz roba i usluga (21,1 procentna poena) i privatna potrošnja (3,5 pp). Turizam je ostvaren na nivou od oko 70% ostvarenih prihoda u 2019, što je u skladu s planom i očekivanjima Vlade. Strane direktne investicije su u 2021. podržale ostvareni ekonomski rast, pa je prema podacima Centralne banke Crne Gore u 2021, neto priliv SDI iznosio 580,9 miliona eura, što je za 23,5% više u odnosu na 2020.

Dinamični ekonomski trendovi nastavljaju se i u 2022. godini, uz ostvareni visoki rast ekonomije u prvom kvartalu. Prema preliminarnim podacima Monstata, realni rast BDP-a iznosio je 7,2% u odnosu na isti kvartal 2021. U istom periodu, godišnji rast ekonomije EU(27) iznosio je 5,6%. Sve kategorije domaćeg BDP-a zabilježile su pozitivan rast, pri čemu je notiran snažan rast izvoza roba i usluga (64,4%) i privatne potrošnje (13,8%). Oporavak je zabilježila investiciona aktivnost, koja je u prvom kvartalu 2022. bila veća 1,6% realno na godišnjem nivou, što je značajan pozitivan signal za ulaganja u nastavku tekuće godine, kao i započinjanje novog ciklusa u narednoj godini.

Grafik 1 Godišnji rast BDP, po kvartalima

¹ <http://monstat.org/cg/page.php?id=1896&pageid=20>

U 2021. godini je zabilježen rast aktivnosti u gotovo svim sektorima domaće privrede. Crnu Goru je u 2021. posjetilo ukupno 1,67 miliona turista, koji su ostvarili 9,87 miliona noćenja, što predstavlja rast od 276,3%, odnosno 281,6%. Promet putnika na aerodromima je, uprkos osnivanju nove avio kompanije 'Air Montenegro' i početka njenog operativnog rada u junu 2021, u prethodnoj godini zabilježio visoki godišnji rast od 150,8%. Trgovina u maloprodaji je takođe pratila povoljnu turističku i ekonomsku aktivnost, te ostvarila rast prometa od 10,5% u 2021. godini, u poređenju sa godinom ranije. Industrijska proizvodnja je u 2021. u odnosu na 2020. godinu, zabilježila rast od 4,9% a rast proizvodnje je ostvaren u sektorima 'Snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom' (8,5%) i 'Prerađivačka industrija' (9,1%), dok je u sektoru 'Vađenje ruda i kamena' zabilježen pad (-24,4%).

Crnogorska ekonomija na početku 2022. godine bilježi dobre rezultate. Preliminarni podaci Centralne banke Crne Gore pokazuju da su prihodi od turizma za prva tri mjeseca 2022. iznosili 45,4 mil.€, što je rast od 86,5% u odnosu na isti period 2021. Broj noćenja u turizmu prema podacima Monstata, u kolektivnom smještaju, je za prva četiri mjeseca 2022. veći 197,3% na godišnjem nivou, promet u maloprodaji i trgovini na veliko bilježi godišnji rast u prvom kvartalu od 36,5%, dok je broj prevezenih putnika na aerodromima u istom periodu iznosio 170 hiljada, i bilježi rast od 159%, ili 2,5 puta u poređenju sa prvim kvartalom 2021. godine. Promet putnika na aerodromima je u prvom kvartalu 2022. na nivou od oko dvije trećine ostvarenog prometa iz istog perioda rekordne 2019, dok se u nastavku godine očekuje znatno veća popunjenost kapaciteta, u skladu sa novootvorenim linijama i povezivanjem sa zapadnim tržištima, prevashodno sa ključnim emitivnim tržištem Zapadne Evrope.

Produženo trajanje pandemije Covida-19, kašnjenja u izvođenju radova i ubrzani rast cijena građevinskih materijala, uslovili su niže godišnje ostvarenje vrijednosti izvršenih građevinskih radova u prvom kvartalu 2022. od 5,2%. Shodno ubrzanom oporavku ekonomske aktivnosti i intenziviranju ranije započetih projekata, očekuje se dinamičniji ciklus ulaganja u nastavku 2022. godine.

Ključni pokretači ekonomskog rasta u 2022. godini, prema očekivanjima, biće privatna potrošnja i snažna izvozna aktivnost. Lična potrošnja domaćinstava će biti podstaknuta usvajanjem setom zakona² po osnovu Ekonomskog programa povećanja neto minimalne i prosječne zarade u državi, čija je implementacija počela od 1. januara 2022, a koji podrazumijeva smanjenje poreskog opterećenja rada po poslodavce, uz uvođenje, po prvi put, rastućih marginalnih stopa oporezivanja, odnosno takozvanog progresivnog oporezivanja. Očekuje se da će mjere pospješiti ekspanziju kupovne moći i kreditne aktivnosti, uz smanjenje visokog nivoa neformalne ekonomije. Rast privatne potrošnje u 2022. godini biće intenziviran i po osnovu oporavka tokova zaposlenosti i rastom u turizmu i povezanim djelatnostima, uz snažne inostrane prilive po osnovu ličnih transfera. Izuzetno povoljne izvozne performanse na početku 2022, dodatno su podstaknute visokim rastom cijena berzanskih roba na globalnim tržištima, a primarno električne energije i cijena u metalnom sektoru, koje pogoduju ključnim izvoznim proizvodima crnogorske ekonomije.

---

² Program, pored Zakona o budžetu Crne Gore za 2022. („Sl. list CG“, broj 144/21), uključuje i Zakon o obaveznom zdravstvenom osiguranju („Sl. List CG“, broj 145/21), Zakon o reprogramu poreskog potraživanja („Sl. List CG“, broj 145/21), Zakon o izmjenama i dopuni zakona o doprinosima za obavezno socijalno osiguranje („Sl. List CG“, broj 145/21), Zakon o izmjeni Zakona o objedinjenoj registraciji i sistemu izvještavanja o obračunu i naplati poreza i doprinosa („Sl. List CG“, broj 145/21), Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu („Sl. list CG“, broj 45/21), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica („Sl. List CG“, broj 146/21) i Zakon o dopunama Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru („Sl. List CG“, broj 146/21).

Posmatrano po sektorima, vodeći nosilac ekonomskog rasta i generator značajnih prihoda u domaćoj ekonomiji u 2022. godini, biće i dalje sektor turizma, za koji je anticipirana vrlo uspješna predstojeća sezona, uprkos krizi rata u Ukrajini i neizvjesnostima koje prate sve novonastale geopolitičke okolnosti. Eksterne neizvjesnosti prelivaju se i na crnogorsku ekonomiju, kao otvorenu i visoko uvezno zavisnu. Vlada Crne Gore je, da bi ublažile efekte inflacije po ograničavanje kupovne moći stanovništva i uticaj po privredu, donijela mjere podrške kao sastavni dio anti-inflacionog paketa, kojima se snižavaju poreske stope na neke ključne prehrambene inpute i proizvode, uz dodatne stimulanse biznis sektoru. Mjerama se privremeno snižavaju cijene goriva, smanjuju stope poreza na dodatu vrijednost na osnovne životne namirnice i druge inpute u proizvodnji i dodatno se stimulišu poljoprivredni proizvođači i druga mikro, mala i srednja preduzeća, povećanjem dostupne finansijske podrške i većim brojem programskih linija kreditiranja.

1.3 Snažni inflatorni pritisci na početku 2022. godine

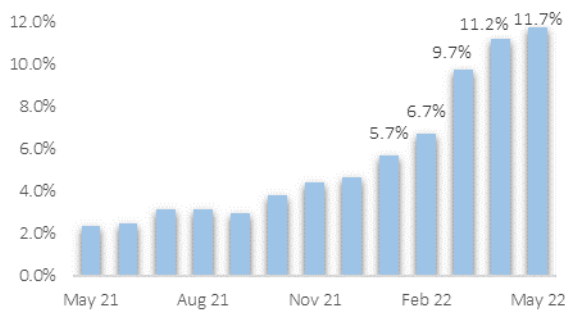
Prosječna godišnja inflacija u 2021. godini ubrzala nakon pada potrošačkih cijena od 0,3% u 2020. godini Covid-19 krize. Početkom 2022. godine, snažni globalni inflatorni trendovi reflektuju se i na domaće cijene, prvenstveno kroz cijene energenata i hrane. Povećanje troškova života i poslovanja snažno ograničava rast životnog standarda i realnog dohotka u ekonomiji.

Cijene sirove nafte na svjetskim berzama se, nakon istorijski najnižeg nivoa zabilježenog u toku pandemije, tokom 2021. godine ubrzano oporavljaju i dostižu pretkrizne nivoe. Sihronizovano povećanje tražnje koje je nastupilo nakon popuštanja mjera za sprečavanje širenja koronavirusa, uz ekspanzivnu politiku centralnih banaka i novčanu pomoć koju su države širom svijeta pružale, dovelo je do naglog rasta cijena na globalnom nivou. Rast inflacije najviše je rezultat rasta cijena energenata, metala i hrane. Zbog visoke uvozne zavisnosti, eksterni faktori su determinisali porast cijena i u Crnoj Gori, pa je prosječna inflacija u 2021. godini iznosila 2,4%, odnosno po kvartalima: 0,0%; 2,3%; 3,1%, dok je u posljednjem kvartalu ubrzala na 4,3%. Najveći pozitivni doprinos kretanju domaćih potrošačkih cijena u 2021. godini pružile su cijene hrane i bezalkoholnih pića (1,2 p.p) i kategorija „prevoz“ (0,7 p.p). Izvozne cijene su u 2021. godini zabilježile rast od 17,1%, dok su cijene industrijskih proizvoda iz uvoza u Crnoj Gori porasle 8,6%.

Za period januar-maj 2022. godine, prosječna inflacija bilježi godišnji rast od 9,0%, pri čemu je nakon stope od 7,4% u prvom kvartalu godine, u aprilu i maju inflacija zabilježila rast od 11,2%, odnosno 11,7% u poređenju sa istim mjesecima 2021, usljed inflatorne spirale uzrokovane nizom eksternih faktora. Najveći pozitivni doprinos rastu

potrošačkih cijena za pet mjeseci 2022. pružile su cijene hrane i bezalkoholnih pića (5,8 p.p) i prevoza (2,0 p.p). Samo u maju, došlo je do velikog porasta cijena hrane i bezalkoholnih pića od 20,7% na godišnjem nivou, dok su cijene goriva, prema podacima Monstata, veće 34,2% u poređenju sa istim mjesecom 2021. Izvozne cijene su u prvom kvartalu 2022. godine u prosjeku više 36,4% na godišnjem

Grafik 2 Inflacija (CPI), godišnja stopa

Izvor: Monstat

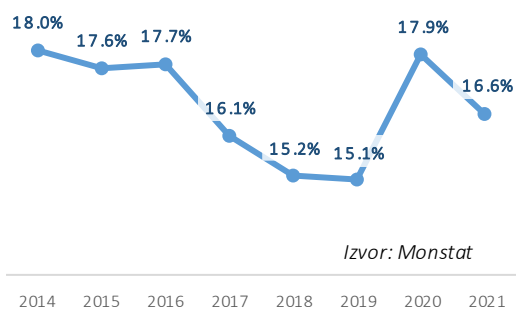
nivou, koje je opredijelio izrazito visoki rast cijena u metalnom sektoru od 73,7%, dok su uvozne cijene u istom periodu porasle 12,8%.

Shodno svemu navedenom a dodatno podstaknuto ratom u Ukrajini koji utiče na cijene energije, hrane i drugih berzanskih roba, ubrzavajući inflatorne pritiske, očekuje se dalji rast relevantnih cijena do kraja godine. Ovo je naročito važno u kontekstu izvoza ovih dobara iz Rusije i Ukrajine, dva ključna proizvođača i globalna izvoznika hrane i poljoprivrednih inputa (pšenice, kukuruza, suncokretovog ulja), energenata i đubriva. Dodatno, izmjene domaće akcizne politike, mogu u određenoj mjeri suzbiti iznenadne skokove cijena koje porast plata kao rezultat programa poreske reforme ne anulira u potpunosti.

1.4 Oporavak na tržištu rada i rast prosječne neto zarade

Evidentan je umjereni oporavak tržišta rada u 2021. godini, dok je od početka 2022. godine krenula primjena manjeg poreskog opterećenja na rad.

Grafik 3 Prosječna stopa nezaposlenosti, ARS

Prema administrativnim podacima Monstata, prosječan broj zaposlenih u 2021. godini iznosio je 189 hiljada i veći je za 6,9% u poređenju sa 2020. U prva četiri mjeseca 2022. godine, prosječan broj zaposlenih iznosio je 214,4 hiljada i veći je čak 23,2% na godišnjem nivou, sa tendencijom daljeg rasta u narednom periodu. Oporavak tokova zaposlenosti pratio je snažnu ekonomsku aktivnost u 2021. godini, sa daljim pozitivnim trendovima koji se anticipiraju do kraja tekuće godine. Shodno ranijim predviđanjima

nešto slabije dinamike oporavka tržišta rada u odnosu na privredni ciklus, u narednoj godini se očekuje povratak stope nezaposlenosti na predpandemijsko stanje i njen dalji pad ispod pretkriznog nivoa. Prema Anketi o radnoj snazi, prosječna stopa nezaposlenosti u 2021. godini iznosila je 16,6%, što predstavlja smanjenje od 1,3 p.p u odnosu na 2020. godinu.

Prema Zavodu za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG), na kraju maja 2022. godine evidentirano je 47,6 hiljada nezaposlenih, što je za 8,1 hiljadu manje u odnosu na kraj maja 2021. godine i 9,8 hiljada manje u odnosu na kraj 2021. godine. Registrovana stopa nezaposlenosti ZZZCG na kraju maja 2022. iznosila je 20,5% i bila je za 3,5 p.p manja u odnosu na isti mjesec 2021. godine.

Prema podacima Monstata, prosječna zarada u 2021. godini iznosila je 793 eura, što je veće za 1,3% u odnosu na 2020. godinu. Prosječna zarada bez poreza i doprinosa (neto) u 2021. godini iznosila je 532 eura, i zabilježila je rast od 1,5% u odnosu na prosjek iz 2020. U prva četiri mjeseca 2022. godine, prosječna bruto zarada iznosila je 876 eura, a neto zarada 701 euro, što predstavlja rast od 11,0% odnosno 32,5% u odnosu na isti period 2021. godine. Ovakvo povećanje zarada prevashodno je rezultat primjene novih obračuna zarada regulisanih setom zakona i povećanjem nivoa minimalne zarade na 450 eura, čija je implementacija počela od 1. januara 2022. Početak 2022. godine obećava dalja pozitivna kretanja na tržištu rada i potpuni oporavak u budućem periodu, ali da bi se ovaj trend dalje nastavio,

neophodno je povećati poresku disciplinu, omogućiti sprovođenje zakonskih propisa, obezbijediti podršku preduzetništvu i suzbiti prelazak radnih mjesta prema sivoj zoni.

1.5 Javne finansije pod uticajem oporavka ekonomske aktivnosti i poreske reforme usvojene budžetom 2022. u decembru prethodne godine

Oporavak ekonomske aktivnosti u 2021. godini, uz uspješnu ljetnju turističku sezonu, uslovio je rast naplate prihoda, kao i ostvarenje deficita javnih finansija na značajno nižem nivou od planiranog.

U cilju ograničavanja negativnih posljedica pandemije Covid-19 na ugrožene kategorije stanovništva i privredu, Crna Gora je od otpočinjanja zdravstvene krize donijela pet paketa socio-ekonomskih mjera kojima su subvencionisane zarade zaposlenih u ugroženim djelatnostima, stvoreni uslovi za očuvanje likvidnosti privrede i radnih mjesta i brži oporavak ekonomije. Značajna mjera sa aspekta pomoći turističkoj privredi odnosila se na primjenu snižene stope PDV-a na usluživanje hrane i pića, koja je dala podsticaj oporavku tokom ljetnje turističke sezone (mjera produžena i za 2022. godinu). Skupština Crne Gore je usvojila Fiskalnu strategiju za period 2021-2024. godine koja sadrži mjere fiskalne politike koje imaju za cilj obezbjeđivanje makroekonomske stabilnosti i postizanje dinamičnih stopa ekonomskog rasta. Od 1. januara 2022. godine u primjeni je poreska reforma, čiji je primarni cilj smanjenje poreskog opterećenja na rad i povećanje zarada zaposlenih. Njime je uveden neoporezivi dio zarade što je omogućilo rast neto zarada zaposlenih, pri čemu su najveći rast ostvarili zaposleni sa najnižim primanjima, kao i progresivno oporezivanje dohotka čime se po većoj stopi oporezuju veće zarade. Skupštinski Odbor za ekonomiju, finansije i budžet u maju 2022. godine je podržao izmjene i dopune zakona o akcizama i PDV-u, kojima su smanjene akcize na gorivo i porez na ulje, brašno i so. Takođe, ovaj Odbor je na sjednici održanoj 14.06.2022. godine, podržao Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dodatu vrijednost, kojim se određuje nulta stopa PDV-a na promet hljeba, kao i Predlog zakona o dopuni Zakona o akcizama, radi izuzimanja plaćanja akcize na plastičnu ambalažu u industriji hrane i pića³, uz prethodno pozitivno mišljenje Vlade na ova zakonska rješenja.

U maju tekuće godine, Vlada Crne Gore utvrdila je Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu, odnosno tehničkoj preraspodjeli budžetskih pozicija usljed nove organizacione strukture izvršne vlasti⁴. Neusvajanje pojedinih izmjena zakona koji su planirani u sklopu mjera za generisanje novih prihoda više od 50 mil.€, ukidanje doprinosa za zdravstveno osiguranje na teret zaposlenog i poslodavca, kao i nagomilani dugovi Fonda zdravstva, nametnuli su potrebu nove izmjene i dopune Zakona o budžetu za 2022. godinu u narednom periodu godine. Pored navedenog, stanje lokalnih javnih finansija u velikoj mjeri utiče na dugoročnu održivost javnih finansija i u tom cilju je obezbijeđeno 15 mil.€ iz tekuće rezerve za djelimičnu kompenzaciju lokalnim samoupravama, za prihode koje će izgubiti po osnovu programa poreske reforme.

Javni prihodi u 2021. godini iznosili su 2.194,0 mil. € ili 44,7% BDP-a⁵ i u odnosu na planirane veći su za 37,9 mil.€ ili 1,8%, dok su u odnosu na ostvarene u 2020. veći za 325,3 mil.€ ili 17,4%, prevashodno kao rezultat značajnog oporavka ekonomske aktivnosti. Javna potrošnja u 2021. godini iznosila je 2.287,5

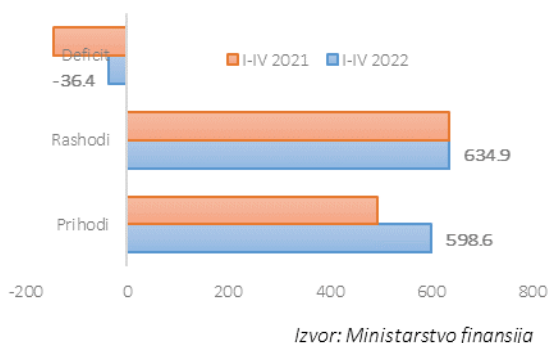
³ <https://www.skupstina.me/me/clanci/odbor-za-ekonomiju-finansije-i-budzet-odrzao-31-sjednicu>

⁴ <https://www.gov.me/clanak/4-sjednica-vlade-crne-gore-20052022>

⁵ Prema preliminarnim kvartalnim podacima Monstata, bruto domaći proizvod za 2021. godinu iznosi 4.911,6 mil.€.

mil.€ ili 46,6% BDP-a i manja je za 45,9 mil.€ ili 2,0% u odnosu na planiranu, dok je u odnosu na 2020. manja za 45,8 mil.€ ili 2,0%. U 2021. godini, ostvaren je deficit javnih finansija u iznosu od 93,5 mil.€ ili 1,9% BDP-a, što je za 83,8 mil.€ ili 47,3% manje u odnosu na planirani, dok je u odnosu na deficit

Grafik 4 Državni budžet, u mil.€

ostvaren u 2020. manje za 371,1 mil.€ ili 79,9%. Ukupan javni dug Crne Gore, na dan 31.12.2021. iznosi 4.162,79 miliona eura, odnosno 84,75% BDP-a.

Prihodi državnog budžeta u 2021. godini iznosili su 1.911,4 mil.€ (38,9% BDP-a) i u odnosu na 2020. godinu veći su za 272,9 mil.€ ili 16,7%, kao i u odnosu na plan za 1,7%. Posebno je izražen rast prihoda po osnovu PDV-a za 30,6% i prihoda od akciza 21,1% u odnosu na 2020. godinu, što je posljedica rasta ekonomske aktivnosti, uspješne ljetnje turističke sezone i sprovođenja elektronske fiskalizacije

poreskih registar kasa, odnosno unaprijeđenja poreske discipline. Izdaci državnog budžeta u 2021. godini iznosili su 2.010,9 mil.€ (40,9% BDP-a) i u odnosu na plan niži su 2,2%, kao i u odnosu na 2020. godinu za 2,6%. Izvršeno je dodatno fiskalno prilagođavanje kroz smanjenje svih kategorija potrošnje diskrecionog karaktera. Prema preliminarnim podacima⁶, deficit budžeta u 2021. godini iznosio je 99,5 mil.€ ili 2,0% BDP-a (4.911,6 mil.€), što je manje od planiranog 43,2%, kao i u odnosu na deficit iz 2020. godine za 76,6%. Ukupan državni dug (bez depozita), na dan 31.12.2021. godine, iznosio je 4.090,02 mil.€ ili 83,27% BDP-a.

Period januar-april 2022. godine obilježila je dobra naplata prihoda budžeta u iznosu od 598,6 mil € ili 11,3% procijenjenog BDP-a. Prihodi su veći u odnosu na planirane za čak 70,6 mil.€ ili 13,4%, kao i u odnosu na isti period 2021. godine za 21,5%. Ostvaren je rast u odnosu na plan prihoda od PDV-a od 27,5%, akciza 15,4% i poreza na dobit pravnih lica 28,4%. Rast prihoda rezultat je rasta ekonomske aktivnosti, veće poreske discipline, uvećanja raspoloživih dohodaka, kao i značajnog uvoza i povećanih cijena artikala. Izdaci budžeta u periodu januar-april 2022. godine iznosili su 634,9 mil.€ (12% BDP-a) i niži su 7,3% u odnosu na plan, dok su na nivou izvršenja iz istog perioda 2021. godine. U strukturi ukupne potrošnje, izdaci u okviru Tekućeg budžeta, budžeta državnih fondova i Rezerve čine 92%, dok je kapitalni budžet 8%. Deficit budžeta za period januar-april 2022. godine iznosio je 36,4 mil.€ i niži je 76,8% od planiranog, dok je u odnosu na isti period 2021. godine manji 74,6%. Na nisko ostvarenje deficita za navedeni period uticao je i ostvareni suficit državnog budžeta u martu od 31,9 mil.€, što je prvi put da je suficit ostvaren u ovom mjesecu. Ukupan državni dug (bez depozita), na dan 31.03.2022. godine, iznosio je 4.064,40 mil €, ili 76,59% BDP-a.

Fiskalna politika u narednom periodu biće usmjerena na stvaranje uslova za makroekonomsku stabilnost i fiskalnu održivost, kako bi se u uslovima postepenog ekonomskog oporavka nakon pandemije, obezbijedila dugoročna održivost javnih finansija i pružila puna podrška ekonomskom rastu.

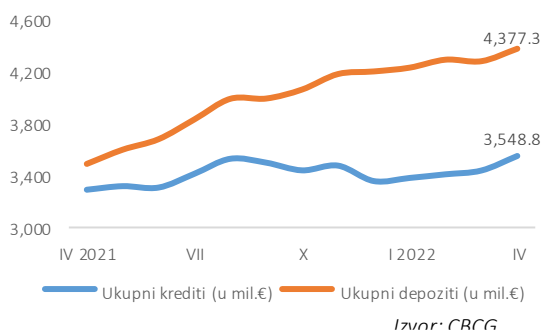
⁶ Podaci su preliminarni do usvajanja Zakona o Završnom računu Budžeta Crne Gore za 2021. godinu.

1.6 Očuvano i snažno povjerenje u bankarski sistem rezultiralo stabilnim finansijskim sistemom u uslovima globalne krize

Uprkos brojnim izazovima koje je donijela pandemija koronavirusa, bankarski sektor je tokom 2021. godine sačuvao likvidnost i solventnost, što je rezultat dobrog poslovanja banaka iz pretpandemijskog perioda, kao i mjera podrške od strane regulatora finansijskog sistema – Centralne banke Crne Gore (CBCG). Bankarski sektor u Crnoj Gori tokom 2021. godine karakterišu visoki pokazatelji likvidnosti i kapitalizovanosti. Tokom 2021, mjere CBCG bile su prvenstveno usmjerene ka fizičkim licima, kao i ka mikro, malim i srednjim preduzećima. Očuvano i snažno povjerenje u bankarski sistem odrazilo se kroz dostizanje istorijskih maksimuma depozita i likvidne aktive banaka. Jedini indikator koji bilježi pogoršanje odnosi se na nivo nekvalitetnih kredita. Zabilježen je blagi rast NPL-a, koji je bio i očekivan, imajući u vidu nepovoljan eksterni ambijent, kao i postepeno ukidanje mjera CBCG.

Bankarski sektor na kraju izazovne 2021. godine bilježi neto profit u iznosu od 31,4 mil.€, što je 40,6% više u odnosu na decembar 2020. godine. Iznos novoodobrenih kredita u 2021. bilježi rast od 22,6% na godišnjem nivou. Privredi je odobreno 611,5 mil.€ novih kredita, koji ostvaruju rast od 25,6%, dok je fizičkim licima odobreno 389,7 mil.€, što je za 33,5% više u odnosu na 2020. godinu.

Grafik 5 Ukupni krediti i depoziti, u mil.€

Trendovi koji karakterišu bankarski sektor u prva četiri mjeseca 2022. godine bili su pozitivni. Bankarski sektor je održao stabilnost, likvidnost i dobru kapitalizovanost, sa ostvarenim neto profitom crnogorskih banaka od 21,0 mil.€, što je za 15,5% više u odnosu na uporedni period prošle godine. Likvidna aktiva banaka na kraju aprila 2022. iznosi 1,47 milijardi eura i pored sprovođenja moratorijuma, bilježi rast od 38,6% na godišnjem nivou. Ukupni krediti i depoziti, koji na kraju aprila tekuće godine iznose 3.548,8 mil.€, odnosno 4.377,3 mil.€, bilježe

povećanje od 7,7%, odnosno 25,6% u odnosu na april 2021. Zabilježen je i blagi pad kamatnih stopa na ukupne kredite, koje efektivno u aprilu 2022. iznose 5,58% (aktivna) i 0,30% (pasivna). Tokom četiri mjeseca tekuće godine blago je pogoršan kvalitet kreditnog portfolija, pri čemu nekvalitetni krediti banaka u aprilu iznose 220,3 mil.€ i bilježe rast od 21,2% na godišnjem nivou. Učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima u aprilu 2022. iznosi 6,21% (godišnji rast 0,69 p.p). Zbog nepovoljnih efekata krize i dalje je prisutna nelikvidnost privrednih subjekata. Na kraju aprila 2022, u blokadi je bilo 19.431 dužnika, dok je ukupan dug po osnovu koga je izvršena blokada računa iznosio 922,2 mil.€ i bilježi godišnji rast od 12,0%. Istovremeno novoodobreni krediti su u prva četiri mjeseca tekuće godine iznosili 454,4 mil.€, što je 17,7% više u odnosu na uporedni period rekordne 2019. godine, odnosno 43,1% više u odnosu na uporedni period 2021. godine.

Savjet CBCG je na sjednici održanoj krajem maja 2022. godine⁷, usvojio Odluku o izmjeni i dopunama Odluke o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja epidemije zarazne bolesti COVID-19

⁷ [https://www.cbcg.me/me/javnost-rada/aktuelno/saopstenja/odrzana-118-sjednica-savjeta-cbcg?id=2080](https://www.cbcg.me/me/javnost-rada/aktuelno/saopštenja/odrzana-118-sjednica-savjeta-cbcg?id=2080)

na finansijski sistem. Izmjena važeće odluke inicirana je u cilju ublažavanja potencijalno negativnog uticaja promjena cijena hartija od vrijednosti na kapitalnu poziciju kreditnih institucija. Naime, povećana volatilnost na finansijskim tržištima, izazvana Covid-19 krizom, a naročito situacijom u Ukrajini, odrazila se, između ostalog, na pad tržišne cijene hartija od vrijednosti u koje su kreditne institucije investirale, te postoji mogućnost negativnog uticaja na regulatorni kapital i posljedično, finansijsku poziciju kreditnih institucija. U cilju ublažavanja negativnog uticaja prepoznatog rizika, izmjenom odluke se utvrđuje dodatna mjera privremenog karaktera koja će kreditnim institucijama omogućiti da, prilikom vrednovanja dužničkih finansijskih instrumenata raspoloživih za prodaju utvrđenih u skladu sa međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI 9), isključe 70% iznosa akumuliranih nerealizovanih gubitaka koji su uključeni u ukupni ostali rezultat, a koji su nastali nakon stupanja na snagu ove odluke. Ova mjera će važiti do kraja tekuće godine i odnosiće se samo na hartije od vrijednosti koje su emitovale centralne vlade i jedinice lokalne i regionalne samouprave, definisane Odlukom o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija. Savjet CBCG je takođe usvojio Smjernice u vezi sa primjenom međunarodnih restriktivnih mjera od strane kreditnih i finansijskih institucija i o načinu vršenja nadzora nad primjenom tih mjera.

U drugom kvartalu tekuće godine, moglo bi se nastaviti blago ublažavanje standarda privredi prilikom odobravanja kredita velikim preduzećima, ali postoji mogućnost blagog pooštavanja kreditnih standarda mikro, malim i srednjim preduzećima. Istovremeno, kreditni standardi za stanovništvo će najvjerojatnije biti pooštreni. U narednom kvartalu, ekonomska situacija, dominantno pod uticajem rata u Ukrajini i visoke inflacije, nastaviće da utiče na percepciju rizika banaka. U smjeru pooštavanja kreditnih standarda privredi i stanovništvu u narednom kvartalu, djelovaće povećanje troškova izvora sredstava, rast nenaplativosti potraživanja i povećanje rizika zahtijevanog kolaterala, dok će konkurencija na bankarskom tržištu i povećanje spremnosti na preuzimanje rizika doprinosti ublažavanju kreditnih standarda.

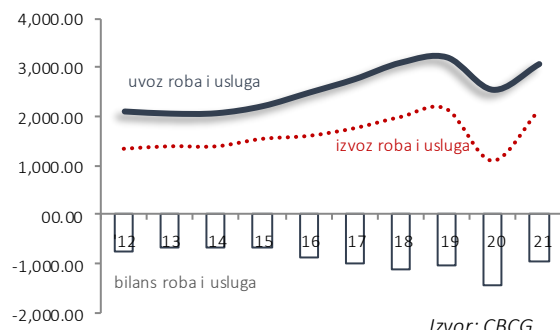
1.7 Poboljšanje eksterne održivosti uz ubrzanje izvoznih performansi

Eksterna pozicija u 2021. je poboljšana dinamičnim ekonomskim rastom Crne Gore, podržan oporavkom turizma, koji je generisao smanjenje deficita tekućeg računa na 9,3% BDP-a.

Deficit tekućeg računa platnog bilansa u 2021. u iznosu od 454,9 mil.€. je smanjen za 58,3% u odnosu na 2020, podstaknut snažnim neto izvozom usluga i rastom doznaka. Deficit tekućeg računa se smanjio na 9,3% BDP-a, što je istorijski najniži nivo učešća od 2006. godine. Izvoz roba i usluga sa stopom rasta od 95,1%, je premašio uvoz koji je porastao za 20,7%, sužavajući tako deficit bilansa roba i usluga na 19,5% BDP-a. Neto izvoz u 2021. je podržan snažnim oporavkom turizma i transportnih usluga, kao i izvozom električne energije i aluminijuma, ali i sporijim rastom uvoza usljed slabije dinamike investicione aktivnosti tokom pandemijskog oporavka ekonomije. Ostvareni prihodi od putovanja – turizma, veći su za preko pet puta u odnosu na 2020. i iznose oko 70% rekordnog nivoa iz 2019, dok su prihodi od transportnih usluga veći 49,2% u odnosu na 2020. Neto izvoz je pružio najveći pozitivni doprinos realnom rastu BDP-a u 2021. godini od 12,7 p.p, pri čemu je izvoz roba i usluga dodao rastu 21,1 p.p, dok je uvoz roba i usluga oduzeo 8,3 p.p realnom rastu BDP-a. Računi neto primarnog i sekundarnog dohotka su dodatno smanjili deficit tekućeg računa, prije svega zbog snažnih neto doznaka

(kompenzacije zaposlenih i lični transferi), koje su se povećale za 33,2%. Deficit tekućeg računa je u potpunosti financiran neto stranim direktnim investicijama, koje su iznosile 11,8% BDP-a.

Grafik 6 Bilans roba i usluga, u mil.€

Prema podacima Monstata, rasta izvoza roba u 2021. godini iznosio je 19,4% u poređenju sa 2020, dok je uvoz porastao po stopi od 19,0%. Izvoz je generisan intenzivnijim izvozom aluminijuma sa godišnjim rastom od 45,3%, električne energije 29,0% i mineralne rude boksita 26,9%. Vrijednost uvoza robe je opredijeljena uvozom električne energije sa godišnjim rastom od 72,7%, nafte i naftnih derivata 65,8%, medicinskih i farmaceutskih proizvoda 33,0% i prehrambenih proizvoda 21,4%.

Platnobilansna kretanja u prvom kvartalu 2022. karakterišu negativna kretanja salda tekućeg računa platnog bilansa, koja su direktna posljedica većeg spoljnotrgovinskog deficita. Deficit tekućeg računa u vrijednosti od 183,8 mil.€, uvećan je za 13,0% u odnosu na prvi kvartal 2021. Spoljnotrgovinski deficit u prvom kvartalu 2022, prema prilagođenim podacima Monstata, iznosio je 413,5 mil.€, što je godišnji rast od 28,4%, generisan rastom uvoza, uglavnom kao posljedica povećanja cijena berzanskih roba na svjetskom tržištu, uz istovremeno jake izvozne performanse i rastuću tražnju. U međunarodnoj razmjeni usluga u prvom kvartalu 2022, suficit je povećan za 40,6%, kao rezultat rasta prihoda od transporta za 91,4% i turizma 86,5%. Prihodi od transporta u vrijednosti od 122,0 miliona eura iznosili su 45% ukupnih prihoda od usluga, dok su procijenjeni prihodi od turizma, prema CBCG, iznosili 45,4 miliona eura, što je rast od 86,5% međugodišnje. Rashodi od usluga su veći za 85,6%, usljed povećanja rashoda po osnovu transportnih, građevinskih, profesionalnih, konsalting, tehničkih, trgovinskih i ostalih poslovnih usluga.

Na računu primarnih dohodaka, u prvom kvartalu 2022. suficit je povećan za 117,8%, zbog rasta prihoda (33,9%), gdje najveći dio prihoda čine kompenzacije zaposlenih, kao i pada rashoda (14,4%) usljed manjeg odliva po osnovu isplaćenih dividendi i kamata. Na računu sekundarnih dohodaka (transferi) zabilježen je rast suficita za 21,6%, kao rezultat rasta doznaka iz inostranstva za 22,6% i ubrzanja isplata EU sredstava.

Ukupna spoljnotrgovinska robna razmjena u periodu januar – april 2022, prema preliminarnim podacima Monstata, iznosila je 1,2 milijardi eura, što je rast od 56,9% u odnosu na isti period 2021, ostvaren zahvaljujući obostranom rastu izvoza i uvoza roba. Spoljnotrgovinski deficit u iznosu od 659,1 mil.€ je za 30,9% veći, što je posljedica većeg nominalnog rasta uvoza. Izvoz roba u vrijednosti od 278,6 mil.€ je povećan za 105,2%, vođen rastom tražnje zemalja regiona, kao i od strane EU, glavnog trgovinskog partnera Crne Gore, uz rast izvoznih cijena energenata i proizvoda metalske industrije. Za svega četiri mjeseca 2022. godine, Crna Gora je izvezla 92,2% ukupne vrijednosti izvoza aluminijuma u 2021, zbog povećanja proizvodnje fabrike aluminijumskih legura (bileta – trupaca), kao i rasta izvoznih cijena osnovnih metala za 73,7%. Kada govorimo o izvozu aluminijumskih legura po zemljama, glavni spoljnotrgovinski partneri su Švajcarska sa učešćem od 62,0% i Luksemburg 20,0%. U prva četiri mjeseca 2022, izvoz električne energije je premašio vrijednost električne energije izvezene u cijeloj 2021, zbog rasta izvoznih cijena energenata za 5,6% i preusmjeravanja energije koja je isporučivana KAP-u na tržište. Uvoz roba u vrijednosti od 937,8 mil.€ je veći za 46,7%, usljed oporavka i rasta ekonomske

aktivnosti, a samim tim veće potražnje za kapitalom, međuproizvodima, sirovinama, kao i gotovim proizvodima za ličnu potrošnju domaćinstava. Uvoz električne energije povećan je preko šest puta na godišnjem nivou, nafte i naftnih derivata 117,2%, raznih industrijskih 79,3% i gotovih proizvoda 41,9%, kao i prehrambenih proizvoda 29,8%.

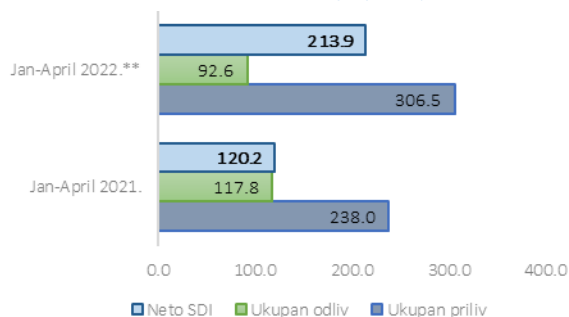
1.8 Snažna otpornost SDI i rastući trend stranih investicija u 2022. godini

U otežanim uslovima privređivanja, izazvanih pandemijskom krizom, neto priliv stranih direktnih investicija od 580,9 mil.€ u 2021. potvrdio je procijenjeni rastući trend, sa rastom od 23,5% na godišnjem nivou.

Ukupan priliv stranih direktnih investicija u 2021. iznosio je 927,3 mil.€ i zabilježio je rast od 39,2% u odnosu na 2020, zahvaljujuću dvostruko većem rastu vlasničkih ulaganja. U strukturi priliva stranih direktnih investicija, rast su zabilježile investicije u nekretnine i ulaganja u preduzeća i banke. Ovo je pokazalo da su strani investitori i u nesigurnim ekonomskim vremenima iskazali povjerenje koje imaju u Crnu Goru kao destinaciju za investiranje i poslovanje.

Trend rasta SDI nastavljen je i u periodu januar-april 2022. godine, pa je neto priliv SDI iznosio 213,9 mil.€, što je za 77,9% više u odnosu na uporedni period 2021. godine. Ukupan priliv SDI iznosio je 306,5 mil.€, što je više za 28,8%, a rezultat je rasta vlasničkih ulaganja. U ukupnom prilivu SDI, najveći udio imali su UAE (40,6 mil.€), Ruska Federacija (41,5 mil.€) i Italija (27,9 mil.€), koje su zajedno činile oko 36,0% ukupnog priliva. Ukupan odliv u posmatranom periodu 2022. iznosio je 92,6 mil.€, što je za 21,4% manje nego u 2021. godini.

Grafik 7 Strane direktne investicije, jan-april 2022, u mil.€

Izvor: CBCG

Saldo tekućeg računa u periodu januar – mart 2022. godine, u iznosu od 183,8 mil.€, pokriven je prilivom neto stranih direktnih investicija sa 88,7%. Na finansijskom računu evidentan je rast neto priliva kapitala, što je rezultat povećanja neto priliva stranih direktnih investicija i smanjenja odliva po osnovu portfolio i ostalih investicija. Neto odliv po osnovu portfolio investicija u posmatranom periodu 2022. godine iznosio je 59,6 mil.€, što je za 73,6% manje nego u prethodnoj godini, usljed smanjenog odliva po osnovu otplate euroobveznica emitovanih u ranijim godinama. Na računu ostalih investicija zabilježen je neto odliv u iznosu od 6,8 mil.€, što je značajno manje nego u istom periodu prethodne godine. Kretanja na ovom računu karakteriše manje zaduživanje države, kao i banaka i ostalih sektora po osnovu uzetih kredita, u poređenju sa istim periodom 2021. godine. Na kraju prvog kvartala 2022. godine, novčana sredstva Centralne banke na ino-računima i u trezoru su manja za 63,5 mil.€ u odnosu na 31.12.2021. godine.

Očekivanja su da će se nastaviti sa podrškom inostranih kompanija u realizaciji započelih, kao i pokretanju novih investicionih projekata, kako bi se održao visoki udio stranih investicija u ekonomskoj strukturi i njihov doprinos daljem privrednom razvoju Crne Gore.

2 SEKTORSKE POLITIKE

Dugogodišnji problemi crnogorske ekonomije koji se odnose na neadekvatnu privrednu strukturu, uz dominantno učešće sektora usluga, i razvojni model koji se, u najvećoj mjeri, bazira na investicijama, dodatno su produbljeni krizom izazvanom pandemijom virusa COVID-19, ali i ratnim dešavanjima u Ukrajini. U takvim uslovima, nastoji se da se mjerama razvojne i ekonomske politike prevaziđu evidentne nepovoljnosti i stvore uslovi za brži rast i razvoj i, time, za poboljšanje životnog standarda građana.

Nakon krizne 2020, došlo je do snažnog ekonomskog oporavka u 2021. godini, uz rast aktivnosti u gotovo svim sektorima domaće privrede, sa izrazitim rastom u sektoru turizma. Povoljna kretanja zabilježena su i na početku 2022. godine, uz rast privatne potrošnje i snažniju izvoznu aktivnost, usljed visokog rasta cijena berzanske robe. I dalje će turizam biti nosilac ekonomskog rasta i generator značajnih prihoda. Kao dio podrške privredi, treba istaći stimulanse za poljoprivredne proizvođače i druga mikro, mala i srednja preduzeća, uz povećanje dostupne finansijske podrške i veći broj programskih linija kreditiranja.

Očekivana poboljšanja, uz ubrzanje reformskih aktivnosti i realizaciju razvojnih projekata, mogu biti usporena zbog preduzimanja neophodnih mjera poreske i akcizne politike radi ublažavanja inflatornih udara, što će se odraziti na budžetske prihode a, time, i na finansiranje utvrđenih obaveza. U vezi s tim, neophodno je sagledati potrebu odgovarajućih izmjena poreske politike. Dakle, treba preispitati budžetsku politiku na način kojim se neće ugroziti izmirivanje ličnih primanja zaposlenih i socijalnih davanja.

Dodatno, neophodno je iznaći rješenja za poboljšanje materijalnog položaja penzionera. Ovo tim prije, ako se ima u vidu velika razlika između prosječne penzije i prosječne zarade, a koja je povećana nakon što je, 1. januara 2022, počela implementacija zakonskih rješenja koja se odnose na ukidanje doprinosa za zdravstveno osiguranje i dijela poreskog opterećenja rada, uz uvođenje tzv. progresivnog oporezivanja. Treba istaći da je, povećanjem minimalne zarade na 450 €, došlo i do nerealnih raspona u nivoima plata, po stručnoj spremi i radnim pozicijama, što treba preispitati i iznaći adekvatno rješenje.

Imajući u vidu da Crna Gora želi da istraje na putu moderne, prosperitetne evropske zemlje, strukturne reforme u javnom i realnom sektoru u narednom periodu sprovodiće se na način da se stvore uslovi za usklađivanje društveno-ekonomskog razvoja Crne Gore sa strateškim opredjeljenjima EU, koja je kao centralne razvojne ciljeve jasno istakla "zeleno" i "digitalno". Digitalne tehnologije su veoma „zelene" i značajno stvaraju dodatnu vrijednost društvu, a sa druge strane, mogu efikasno da doprinesu smanjenju negativnih uticaja na životnu sredinu i ojačaju ekološku komponentu održivosti. Kako održiva komponenta ne znači samo brigu o životnoj sredini, već i brigu za društveno i ekonomsko dobro, razvoj IKT i, u tom okviru, digitalna transformacija biće jedan od strateških prioriteta razvoja Crne Gore.

Osim navedenog, potrebno je preduzeti sve aktivnosti kako bi se stvorili uslovi za korišćenje sredstava iz dostupnih fondova EU, kao i sredstava međunarodnih kreditnih institucija, prvenstveno za finansiranje infrastrukturnih, ali i ostalih razvojnih projekata.

2.1 Sektor preduzeća

2.1.1 Privatizacija i javno - privatno partnerstvo

U 2021. i u dosadašnjem periodu 2022. godine nije bilo značajnijih aktivnosti na planu privatizacije i realizacije projekata po modelu javno – privatnog partnerstva. Pri tome, planovi privatizacije za 2021. i 2022. godinu nijesu ni doneseni.

Ostvarivanje većeg privrednog rasta, otvaranje novih radnih mjesta i zapošljavanje, povećavanje investicija i izvoza, stvaranje boljih uslova za rast životnog standarda stanovništva, uz povećanje konkurentnosti crnogorske privrede, očekivani su efekti od privatizacionih aktivnosti. Međutim, sprovedeni privatizacioni procesi najčešće nijesu rezultirali željenim efektima.

Na osnovu aktivnosti Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte u novom sastavu i Komisije za procijenu tržišne vrijednosti imovine, koje je formirala 42. Vlada Crne Gore, može se zaključiti da je postojala spremnost za suočavanje sa eventualnim propustima u privatizacionim postupcima u prethodnom periodu, kako u pogledu utvrđivanja stvarne tržišne vrijednosti privatizovanih društava u momentu privatizacije, tako i u pogledu transparentnosti postupaka privatizacije. Na samom početku rada, Komisiji je dostavljeno 23 predmeta za postupanje.

U skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama, Savjet je tokom 2021. godine zaprimio i odgovorio na 19 zahtjeva. Pri tome, na zahtjev Nacionalnog Savjeta za borbu protiv korupcije, Savjet je dostavio dokumentaciju u vezi privatizacije “Elektroprivrede” Crne Gore AD Nikšić, “Crnogorskog Telekom” AD i “Rokšpeda” AD – Podgorica- hotel “Galeb”. Takođe, na zahtjeve Specijalnog državnog tužilaštva i Uprave Policije, Savjet je dostavio izjašnjenje na dokumentaciju koja se odnosila na privatizaciju društva HTP “Boka” AD Herceg Novi i upisa prava korišćenja u pravo svojine po zahtjevu društva “Bajo Pivljanin” Podgorica.

Donošenje odluke o prelasku „Ulcinske solane“ u državno vlasništvo, može se reći, je najznačajnija aktivnost Savjeta. Takođe, Savjet je razmatrao i pitanja realizovanih investicija na poluostrvu Luštica⁸, Opština Herceg Novi. Istovremeno, sagedana je realizacija aktivnosti koje su predviđene Ugovorom o dugoročnom zakupu Vojno-turističkog kompleksa “Mediteran”, Žabljak za 2021. godinu. U vezi s tim, konstatovano je da nijesu ispunjene odredbe Ugovora koje se odnose na rokove za početak gradnje. Ustanovljeno je da je sporno i dobijanja građevinske dozvole za predviđeni projekat. U vezi sa navedenim, Vlada je zadužila nadležne institucije da sprovedu odgovarajuće aktivnosti u cilju

---

⁸ Odluka o davanju u dugoročni zakup zemljišta na poluostrvu Luštica

prevazilaženja ovih problema. Takođe, Savjet je vršio i kontrolu izvedenih radova i nivoa uloženih sredstava, u skladu sa investicionim programom projekta „Portonovi“- Kumbor, Herceg Novi.

Skupštinskoj Komisiji za praćenje i kontrolu postupaka privatizacije, a čija nadležnost je da preispita sve završene postupke privatizacije, kao i da prati postupke koji su u toku, na njen zahtjev, Savjet je dostavio dokumentaciju u vezi privatizacije preduzeća: “Jugopetrol” AD Kotor, Solana “Bajo Sekulić” - Ulcinj, “HTP “Boka” AD - Herceg Novi, prodaja hotela “Avala” kao dijela imovine HTP “Budvanska rivijera” AD Budva, “Centar za odmor i rekreaciju” Igalo, AD Igalo. Na zahtjeve za dostavljanjem dokumentacije koji su se odnosili na prodaju društava u stečaju, Savjet se izjasnio kao nenandležan (“Rudnici Boksita” AD – Nikšić, “Kombinat aluminijuma” Podgorica i “Montevar Metalac” Nikšić).

U oblasti **javno-privatnog partnerstva**, sprovedene su aktivnosti koje se odnose na odobrenje, praćenje realizacije i izvještavanje o projektima javno-privatnog partnerstva, vođenje registra, edukaciju i saradnju sa javnim naručiocima na poslovima promocije javno-privatnog partnerstva, saradnju sa domaćim i inostranim javnim tijelima, posebno sa tijelima Evropske unije i domaćim i međunarodnim finansijskim institucijama.

Donesena je Strategija za unapređenje politike javnih nabavki i javno-privatnog partnerstva za period 2021-2025, sa Akcionim planom za period jul 2021-decembar 2022.godine, kojom su po prvi put utvrđeni strateški pravci djelovanja u oblasti javno-privatnog partnerstva, a koji se odnosi na izgradnju održivog, efektivnog i efikasnog sistema javnih nabavki i javno privatnog partnerstva..

2.1.2 Biznis okruženje

2.1.2.1 Unapređenje poslovnog ambijenta

Svim relevantnim međunarodnim istraživanjima koja se bave analizom globalnog poslovnog ambijenta, stanjem ekonomskih sloboda, kao i institucionalnim i regulatornim okvirima koji su od značaja za ocjenu razvoja i konkurentnosti pojedinačnih ekonomija obuhvaćena je i Crna Gora⁹.

U Izvještaju o ekonomskim slobodama svijeta Fraser Instituta 2021, Crna Gora je, u odnosu na prethodni izvještaj napredovala za 38 mjesta i zauzela 42. poziciju među 165 zemalja svijeta, uglavnom zbog značajnog napretka u oblasti „zdravog novca“.

Na listi globalnih ekonomskih sloboda, koju je objavio ugledni američki "The Heritage Foundation", Crna Gora je u 2022. zauzela 103. mjesto od ukupno 177 rangiranih država i, time, u odnosu na prethodnu godinu, nazadovala za 23 mjesta. Pri tome, ukupna ocjena ekonomskih sloboda Crne Gore iznosi 57,8, što je 5,6 bodova manje u odnosu na prethodni izvještaj. Napredak je prepoznat u oblasti imovinskih

---

⁹ Svjetska banka je obustavila objavljivanje Doing Business liste o lakoći poslovanja, nakon što je istraga pokazala da je tokom 2018. i 2020. bilo određenih neregularnosti. U posljednjem Izvještaju o lakoći poslovanja Svjetske banke Doing Business 2020, Crna Gora je zauzela 50. mjesto na listi od 190 rangiranih zemalja, i zadržala isti rang iz 2019. godine.

prava, poreskog opterećenja i monetarne slobode, dok je pad zabilježen u domenu efikasnosti pravosuđa, integriteta Vlade, državne potrošnje, fiskalnog zdravlja, kao i poslovnih, trgovinskih sloboda i sloboda na tržištu rada.

Kreditna rejting agencija “Standard & Poor’s” je, početkom marta 2022. godine, potvrdila stabilne izgleda Crne Gore i zadržala ocjenu kreditnog rejtinga Crne Gore 'B/B'. U izvještaju je navedeno da bi se crnogorski rejting mogao poboljšati uz kontinuirani visok privredni rast i ubranu budžetsku konsolidaciju. Po ovom scenariju, očekivanja su da neto javni dug bude na nivou od 60% BDP-a, uz ostvarenje primarnog suficita.

Indeks percepcije korupcije¹⁰ za 2021, koji je objavio Transparency International, Crnu Goru rangira na 64. poziciju od 180 zemalja, što je za tri mjesta više u odnosu na prethodni izvještaj. Indeks percepcije korupcije (CPI) iznosi 46 i u donosu na prethodnu godinu povećan je za jedan indeksni poen.

2.1.2.2 Sektor mikro, malih i srednjih preduzeća

Prema podacima Uprave prihoda i carina Crne Gore, broj aktivnih mikro, malih i srednjih preduzeća (MMSP), u 2021. godini bio je veći za 3,65% u odnosu na 2020, i iznosio je 34.367. Istovremeno, broj zaposlenih u ovom sektoru je smanjen je 30,0% i iznosio je 99.081 lica.

U cilju prevazilaženja ekonomskih problema prouzrokovanih pandemijom covid - 19, odnosno ublažavanja posljedica, odnosno „premošćavanja“ perioda trajanja krize, u 2021. godini, ovom sektoru je pružana podrška usmjerena na: sprečavanje zatvaranja biznisa; održavanje potrebnog nivoa potrošnje i tražnje za domaćim proizvodima; održavanje likvidnosti; očuvanje zaposlenosti; podsticanje novog zapošljavanja i ponovnog pokretanja i razvoja poslovanja preduzeća.

Kreditnom aktivnošću, Investiciono – razvojni fond Crne Gore značajno je uticao na prevazilaženje ispoljenih problema u poslovanju. Naime, tokom 2021. godine plasirano je 210,3 mil.€, po osnovu 397 dugoročnih i kratkoročnih ugovora, uključujući i faktoring aranžmane, što je preko 60% iznad plana. Najveći dio podrške bio je usmjeren na unapređenje likvidnosti privrede, kao i očuvanje postojećih i otvaranje novih radnih mjesta.

Uspješna turistička sezona, posebno tokom jula i avgusta, doprinijela je oporavku privrede i uslovlila porast tražnje za kreditnim linijama za investicione projekte u posljednjem kvartalu 2021. godine. Uz podršku međunarodnih partnera, dodatno je obezbijeđeno preko 230,0 mil.€ povoljnih sredstava za finansiranje privrede, i, time, stvorena mogućnost podrške svim pozitivno ocijenjenim projektima.

---

¹⁰ Indeks percepcije korupcije je vodeći globalni pokazatelj korupcije u javnom sektoru.

Nastavljena je intenzivna kreditna aktivnost IRF-a i u 2022. godini. Tako je, do kraja maja, odobreno 147 plasmana u vrijednosti od 74,7 mil.€. Od navedenog iznosa, 26,6 mil.€ je plasirano po osnovu 114 dugoročnih kredita, 8,1 mil.€ po osnovu 10 kratkoročnih kredita, a izvršen je i otkup potraživanja (faktoring) u vrijednosti od 40,1 mil.€, koji uključuje 23 nova ugovora. Podrška likvidnosti preduzeća i izmirivanje obaveza prema dobavljačima kroz finansiranje obrtnih sredstava, u najvećoj mjeri su obilježili prvi kvartal tekuće godine, što ukazuje da crnogorska privreda još uvijek osjeća posljedice pandemije koronavirusa. Ipak, u susret ljetnjoj turističkoj sezoni, već početkom drugog kvartala, zabilježen je rast tražnje za kreditima koji su u funkciji pripreme turističke sezone.

Programi IRF-a su usmjereni ka razvojnim projektima koji generišu otvaranje novih radnih mjesta i unapređenje ukupnog poslovnog ambijenta, prevashodno onim projektima orijentisanim ka zelenoj i digitalnoj transformaciji, promociji preduzetništva kroz podršku ženama u biznisu i mladima, kao i projektima koji se realizuju u opštinama sa nivoom razvijenosti ispod prosječnog.

Implementacijom Programa za unapređenje konkurentnosti privrede¹¹ u 2021. godini realizovano je 7 programskih linija, i to: 5 programskih linija finansijske podrške i 2 programske linije nefinansijske podrške. Ukupan budžet opredijeljen za realizaciju ovoga programa iznosio je 3,0 mil.€, dok su pojedinačni iznosi, kao i način i dinamika dodjele podrške definisani odgovarajućim programskim linijama. Novina u implementaciji Programa bila je u obezbjeđenju online apliciranja, pribavljanja neophodne dokumentacije po službenoj dužnosti, skraćanju rokova u pogledu evaluacije i odobrenja zahtjeva, kao i dinamike u pogledu isplate istih. Javni poziv za učešće u Programu objavljen je 1. avgusta i bio je otvoren do 1. oktobra 2021. godine.

Od 367 pristiglih prijava (346 za finansijsku podršku), ukupan broj podržanih MMSP kroz programe finansijske i nefinansijske podrške u 2021. godini iznosio je 202 (188 za finansijsku podršku), pri čemu je 84 preduzeća u vlasništvu žena (74 za finansijsku podršku programske linije). Ukupan iznos ugovorene podrške iznosi 1.153.015,01€, od čega se 1.144.173,12€ odnosi na finansijsku podršku.

U toku 2021. godine, za odobrene projekte u 2019. i 2020. godini u okviru Programske linije za direktne investicije, isplaćen je iznos od 128.332,66€, a za odobrene projekte u 2020. godini, u okviru Programske linije za podsticaj proizvodnih procesa, isplaćen je iznos od 161.064,00€.

U 2022. godini, počela je implementacija Programa za unapređenje konkurentnosti privrede kroz 8 programskih linija, i to: 6 programskih linija finansijske podrške i 2 programske linije nefinansijske podrške. Opredijeljeni budžet za realizaciju Programa za unapređenje konkurentnosti privrede, iznosi 4,0 mil.€.

Javni poziv za učešće u Programu objavljen je 15. marta i biće otvoren do 30. septembra 2022. godine, dok je rok za završetak ugovorenih aktivnosti 16. novembar 2022. godine. Takođe, donesena su još dva

---

¹¹ Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma

programa za 2022. godinu, i to: Program za razvoj prerađivačke industrije i Program za razvoj i promociju zanatstva. Ukupan budžet za ova dva programa iznosi, 1, 2 mil.€.

Kreiran je portal za podršku malim i srednjim preduzećima - SME, koji predstavlja jedinstvenu platformu, sa ciljem da sve informacije za sektor MMSP budu na jednom mjestu i koje će Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma ažurirati na dnevnom nivou.

2.1.3 Mrežne industrije

2.1.3.1 Energetika i energetska efikasnost

Proizvodnja električne energije u 2021. godini iznosila je 3.692,45 GWh i bila je veća od planirane za 6,3%, a od proizvodnje ostvarene u prethodnoj godini za 13,74%. Pri tome, proizvodnja TE Pljevlja je bila manja od planirane za 0,84%, a proizvodnja u hidroelektranama, zbog povoljne hidrološke situacije, veća za 11,99%. Istovremeno, proizvodnja vjetroelektrana je bila za 3,11% veća od planirane.

U periodu januar – april 2022. godine, zabilježen je pad proizvodnje električne enregije u odnosu na planiranu i u odnosu na ostvarenje u uporednom periodu prethodne godine. Pri tome, u odnosu na uporedni period, proizvodnja HE je manja za 24,26%, a proizvodnja TE Pljevlja veća za 33,15%. Bilans proizvodnje električne energije u posmatranom periodu prikazan je u narednoj tabeli.

Tabela 2 Proizvodnja električne energije u period januar-april 2022. godine, u GWh

	Proizvodni kapaciteti	I-IV 2022.	I-IV 2022.	Ostv./plan (%)	I-IV 2021.	22/21	Struktura	
		Plan	Ostv.		Ostv.	(%)	I-IV 2021.	I-IV 2022.
1.	HIDROELEKTRANE	815.206	617.47	75.74%	1113.213	55.47%	66.06%	47.53%
1.1.	HE "Perućica" 307 MW	438	347.349	79.30%	643.509	53.98%	38.19%	26.74%
1.2.	HE "Piva" 342 MW	296	203.963	68.91%	388.498	52.50%	23.05%	15.70%
1.3.	Male HE OIE 53 MW	81.206	66.16	81.47%	81.206	81.47%	4.82%	5.09%
2.	VJETROELEKTRANE 118 MW	123.53	145.534	117.81%	127.218	114.40%	7.55%	11.20%
2.1.	VE Krnovo 72 MW	79.53	92.399	116.18%	76.118	121.39%	4.52%	7.11%
2.2.	VE Možura 46 MW	44	53.135	120.76%	51.1	103.98%	3.03%	4.09%
3.	SOLARNE 2,07MW	0.814	0.798	98.03%	0.695	114.82%	0.04%	0.06%
4.	TE "PLJEVLJA" 225 MW	402	535.282	133.15%	444.046	120.55%	26.35%	41.20%
5.	UKUPNO (1+2+3+4)	1,341.55	1,299.09	96.83%	1,685.17	77.09%	100.00%	100.00%

Izvor: CGES, CEDIS i EPCG

Razvoj elektroenergetskog sektora u prethodnom periodu karakterisala je diversifikacija izvora, odnosno eksploatacija raznovrsnih primarnih energenata, čime su poboljšani uslovi za stabilno snabdijevanje potrošača električnom energijom, što potvrđuju prezentovani podaci o proizvodnji.

Trenutno se prati realizacija 28 ugovora o koncesiji i dvije energetske dozvole kojima je omogućena izgradnja i eksploatacija ukupno 41 objekta mHE, od kojih je završena izgradnja 33 mHE koje obavljaju koncesionu djelatnost, odnosno proizvode električnu energiju. Od 2020. godine do danas, usljed neizvršenja obaveza iz ugovora, Vlada je raskinula 10 ugovora o koncesiji. Ugovori se odnose na sljedeće vodotoke: Đurička rijeka, Komarača i Murinska u Plavu, Bistrica u Bijelom Polju, Bukovica u Šavniku, Reževića rijeka u Budvi, Ljeviška, Crnja, Raštak (dva ugovora za dvije mHE koje su bile planirane na vodotoku Raštak) u Kolašinu. U toku 2021. godine, zaključen je sporazumni raskid ugovora o koncesiji za vodotok Vranještica u Kolašinu.

Izvođenje radova u okviru projekta ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja su počeli 27.4.2022. godine. Očekuje se da izvođač ispoštuje predloženu dinamiku i izvede radove kvalitetno i u ugovorenom roku. Inače, za potrebe realizacije ovoga projekta izdata je saglasnost na Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu, završen Idejni projekat ekološke rekonstrukcije termoelektrane Pljevlja, kao i revizija istog. Građevinska dozvola je izdata u maju 2020. godine, a u junu iste godine potpisan Ugovor o izvođenju radova na ekološkoj rekonstrukciji termoelektrane Pljevlja Blok I – Konzorcijum DEC International – Bemax – BB Solar – Permonte (Dongfang Electric International Corporation, Bemax d.o.o. BB Solar d.o.o. i Permonte d.o.o.

CGES je ispunio Ugovorom o koordinaciji Projekta definisane obaveze, tako da je krajem decembra 2019. otpočela komercijalna upotreba podmorske interkonekcije između Crne Gore i Italije. Zaključno sa 31.3.2022. godine, što se tiče dalekovoda ukupne dužine preko 190 km, od projektima predviđenih 680 stubova preostalo je da se podigne 64, što nije realizovano, prvenstveno, zbog neriješenih imovinsko-pravnih odnosa (IPO) i blokada radova od strane mještana.

U narednom periodu, akcenat će biti na daljem razvoju zelene ekonomije, uz diversifikaciju izvora energije, odnosno povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora (U različitim fazama pripreme/realizacije su projekti: Vjetroelektrana Gvozd, Opština Nikšić; Vjetroelektrana Brajići, opštine Budva i Bar; Solarna elektrana na lokalitetu Briška Gora – Opština Ulcinj). Nastaviće se i aktivnosti na smanjenju gubitaka u prenosnom i distributivnom sistemu električne energije, kao i na razvoju infrastrukture u okviru projekta izgradnje podmorske elektroenergetske interkonekcije između Italije i Crne Gore i, u vezi s tim, na boljoj povezanosti sa susjednim elektroenergetskim sistemima.

Unapređenje energetske efikasnosti. Završen je Program energetske efikasnosti u javnim zgradama (EEPPB) - poboljšanje energetske karakteristika obrazovnih i administrativnih objekata i objekata socijalnog staranja, po osnovu kreditnog aranžmana sa Njemačkom razvojnom bankom (KfW)- realizovan je u dvije faze, po osnovu ugovora o kreditu i finansijskom doprinosu, potpisanim sa KfW bankom, u iznosu od 13,44 mil.€ + 22,27 mil.€. U toku je realizacija sljedećih projekata namijenjenih javnom sektoru i sektoru domaćinstava: Program „Energetska efikasnost u Crnoj Gori (MEEP)“ – poboljšanje energetske karakteristika zdravstvenih objekata, po osnovu kreditnog aranžmana sa Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj (IBRD); Unaprijeđenje energetske efikasnosti u javnim zgradama je projekat koji se realizuje po osnovu Ugovora o kreditu i Ugovora o grantu, potpisanim sa

KfW bankom, u decembru 2019. godine i Posebnog ugovora, potpisanog u avgustu 2020. godine; Program "Energetski efikasan dom" - beskamatni krediti za građane za implementaciju mjera energetske efikasnosti u domaćinstvima.

Istraživanje ugljovodonika. U skladu sa planom, odnosno Ugovorom o koncesiji za istraživanje i proizvodnju ugljovodonika, 25. marta 2021. godine, počelo je istražno bušenje nafte i gasa, između Bara i Ulcinja, na 28 km od obale, i na 6.500 m dubine. Izbušena je prva istražna bušotina do dubine od 5.954 m. Sve formacije prognozirane seizmičkom interpretacijom za sad su nabušene, što je dobar pokazatelj kvalitetnog pristupa obradi seizmičkih podataka. Urađena je analiza bušotine, a dobijeni podaci su pokazali da je bušotina negativna. S obzirom na dobijene podatke, koncesionari su izvršili, u skladu sa propisima i pozitivnom praksom, zatvaranje bušotine na način što su uradili pet cementnih i dva metalna čepa. Nakon završetka radova na zatvaranju bušotine bušaće postrojenje, odnosno Jack-up platforma „Topaz Driller“ je napustila lokaciju 29. januara 2022. godine.

2.1.3.2 Saobraćaj

Strateški okvir za razvoj sektora saobraćaj definisan je Strategijom razvoja saobraćaja Crne Gore 2019-2035, Ugovorom o osnivanju Transportne zajednice Jugoistočne Evrope, kao i Ekonomskim i investicionim planom za Zapadni Balkan koji je Evropska komisija usvojila početkom oktobra 2020. godine.

Evropska komisija, kroz dostupne mehanizme, nastoji da poveća zrelost projekata za realizaciju i podstakne razvoj transportne mreže. U tom smislu, na Jedinствenoj listi prioriternih infrastrukturnih projekata, dva ključna projekta su **Brza saobraćajnica duž crnogorskog primorja** u zoni Jadransko-jonskog koridora, koji predstavlja dio indikativnog proširenja Mediteranskog koridora na prostor Zapadnog Balkana i autoput Bar-Boljare, koji predstavlja dio indikativnog proširenja koridora Bliski Istok-Istočni Mediteran na prostor Zapadnog Balkana.

Obilaznica oko Budve je prioritetna dionica Brze saobraćajnice duž crnogorskog primorja. Priprema idejnog projekta za ukupnu obilaznicu Budva (oko 30 km), kao i prateće tehničke dokumentacije za finansira se iz bespovratnih sredstava dobijenih od Investicionog okvira za Zapadni Balkan u iznosu od oko 2,5 mil. €.

Očekuje se da će **prioritetna dionica Smokovac-Uvač Mateševo autoputa Bar-Boljare** biti puštena u komercijalnu upotrebu tokom 2022. godine, a ukupno ugovorena vrijednost radova od 867.983.562,88 € nije dodatno uvećavana.

Radi se na stvaranju preduslova za nastavak gradnje ovog autoputa. U toku je izrada idejnih projekata sa pripadajućim elaboratima procjene uticaja na životnu sredinu i društvo za dionice Mateševo-Andrijevića i Smokovac-Tološi-Farmacija (obilaznica oko Podgorice), koje su Detaljnim prostornim planom autoputa Bar - Boljare iz 2008. godine definisane kao II etapa realizacije, za šta je, od strane Investicionog okvira za zapadni Balkan, 2017. godine obezbijeđena bespovratna podrška u ukupnom iznosu od 5,49 mil. €.

Očekivani završetak je do kraja ove, do kada se očekuje i završetak nove sveobuhvatne studije opravdanosti za čitav autoput Bar-Boljare, uključujući cost-benefit analizu, za koju su od istog fonda 2017. godine obezbijedena bespovratna sredstva u iznosu od 1,3 mil. €. Pokrenuta je procedura apliciranja prema Investicionom okviru za Zapadni Balkan za dodjeljivanje bespovratnih sredstava za kofinansiranje izgradnje dionice Mateševo-Andrijevića.

U cilju poboljšanja uslova, kao i bezbjednosti saobraćaja, u kontinuitetu se realizuju aktivnosti na planu redovnog i investicionog održavanja, rekonstrukcije i izgradnje državnih puteva. U 2021. godini, za ove namjene utrošeno je oko 57,64 mil. € (iz kapitalnog budžeta 47,14 mil. €, a iz tekućeg 10,50 mil. €).

Programom izgradnje, rekonstrukcije, održavanja i zaštite magistralnih i regionalnih puteva za 2022. godinu opredijeljena su sredstva u iznosu od 106,45 mil. €. Pri tome, na sredstva iz opštih prihoda kapitalnog budžeta odnosi se 75,37 mil. €, na kreditna sredstva 20,20 mil. € (EBRD 7,00 mil. €, EIB 13,20 mil. €) i na donacije 0,70 mil. € (EBRD 0,40 mil. € i EIB 0,30 mil. €). Za finansiranje radova redovnog održavanja i zaštite puteva u 2022. godini planirana su sredstva u iznosu od 10.175.000,00 €.

U vezi stabilizacije poslovanja **željezničkih preduzeća**, u posljednjih godinu dana postignuto je evidentno poboljšanje poslovanja i ulazak u zonu profitabilnosti državnog prevoznika za robe Montecargo, što će indirektno uticati i na povećanje prihoda „Željezničke infrastrukture“, koja isporučuje električnu energiju za napajanje vozova i izdaje trase vozova „Montecargo“, kao i veći obim posla firme za održavanje željezničkih voznih sredstava, koja servisira lokomotive i vagone.

Realizacijom Programa izgradnje, održavanja, rekonstrukcije i modernizacije željezničke infrastrukture za 2021. godinu utrošena su sredstva u iznosu 15.187.684,81 €, i to za:

1. tekuće održavanje željezničke infrastrukture - 6.228.000,00 €,
2. investiciono održavanje - 104.888,87 €,
3. rekonstrukciju i modernizaciju željezničke infrastrukture kroz kreditne aranžmane i sredstva pretpristupne pomoći (početni radovi na sanaciji 13 mostova i 8 prioriternih tunela na barskoj pruzi sanacija prioriternih kosina na pruzi Nikšić – Podgorica, projektovanje informacionog sistema i sistema za vođenje imovine) - 8.854.795,94 €.

Programom izgradnje, održavanja, rekonstrukcije i modernizacije željezničke infrastrukture za 2022. godinu predviđena su sredstva u iznosu od - 19.412.890,48 €:

1. tekuće održavanje željezničke infrastrukture - 6.500.000,00 €,
2. investiciono održavanje - 115.000,00 €,
3. kapitalni budžet (putni prelazi, eksproprijacija) - 645.696,65 €,
4. rekonstrukcija i modernizacija željezničke infrastrukture kroz kreditne aranžmane i sredstva pretpristupne pomoći (sanacija 13 mostova, sanacija 8 prioriternih tunela, sanacija prioriternih kosina na pruzi Nikšić – Podgorica, rekonstrukcija željezničke stanice Bijelo Polje)-12.152.193,83 €.

Značajni naponi su usmjereni i ka uspostavljanju zajedničkih graničnih prelaza sa susjednim zemljama u saradnji sa drugim nadležnim institucijama i iz podršku Transportne zajednice Jugoistočne Evrope.

Kompanija, "To Montenegro", početkom juna prošle godine, je počela komercijalne letove i kontinuirano širi mrežu letenja. Inače, **aviodostupnost Crne Gore**, kao turističke destinacije, je značajno poboljšana. Aerodromi Podgorica i Tivat kontinuirano rade na unapređenju svojih sadržaja i kapaciteta, a sve u cilju još kvalitetnijeg servisiranja putnika i turista iz cijelog svijeta. Cilj je dalje povećanje saobraćaja u vidu uvođenja novih redovnih, niskobudžetnih i čarter linija.

Razmatraju se opcije vezane za saniranje stanja i dalji razvoj kompanije „Aerodromi Crne Gore“. U tom smislu, preispituje se opravdanost nastavka pregovora u vezi projekta davanja Aerodroma u dugoročni zakup prema ranije pripremljenom koncesionom aktu, odnosno započinjanja novog postupka, uz bitno izmijenjene uslove.

Crnogorske brodarske kompanije, „Crnogorska plovdba“ AD Kotor i „Barska plovdba“ AD Bar, zahvaljujući odličnoj situaciji na pomorskom tržištu i, u vezi s tim, većih najamnina za brodove, u mogućnosti su da ove godine iz sopstvenih sredstava izmiruju obaveze po osnovu kreditnog aranžmana zaključenog sa kineskom EXIM bankom, uz državne garancije, za kupovinu četiri broda. Ove dvije kompanije posljednjih godina nijesu bile u mogućnosti da samostalno izmiruju predmetne kreditne obaveze, pa su rate kredita isplaćivane iz državnog budžeta.

Radi se na pronalaženju održivog rješenja za crnogorske brodarske kompanije. Moguća opcija je restrukturiranje na način da sa četiri broda, koja su trenutno u vlasništvu države, upravlja jedna kompanija, a da se druga restrukturira i bavi drugim poslovima u pomorstvu.

2.1.3.3 Informaciono-komunikacione tehnologije

Stvaraju se uslovi za dinamičniji razvoj digitalne ekonomije, najvažnijeg pokretača inovacija, konkurentnosti i ekonomskog rasta u svijetu. Izazovi i potencijal za razvoj digitalne ekonomije obuhvaćeni su Strategijom digitalne transformacije Crne Gore 2022-2026. Strategija predstavlja razvojni okvir, sa preduslovima i inicijativama potrebnim za brzu adaptaciju u sve kompleksnije digitalno okruženje, te agilan i proaktivan razvoj digitalne Crne Gore. Razumijevanje „brzine“ napretka važnije je od samih referentnih pozicija koje različiti indeksi digitalnog razvoja predstavljaju, jer se uspjeh neće mjeriti samo u poređenju sa drugim zemljama, već i u odnosu na prethodne faze digitalnog razvoja. U tom smislu, Crna Gora ima potencijalnu prednost jer kao manja država može brzo da reaguje na tehnološke mogućnosti i lakše obezbijedi neophodnu infrastrukturu, što treba iskoristiti u implementaciji ove strategije. Dodatno, IT industriju treba proglasiti strateškom granom razvoja ekonomije Crne Gore.

Crna Gora je u prethodnom periodu uspostavila dobru osnovu za razvoj digitalnog društva koju dalje treba unapređivati paralelno sa napretkom tehnologije. Elektronske komunikacione mreže i infrastruktura su na visokom nivou razvoja, a usluge se korisnicima pružaju putem najsavremenijih

tehnologija. Uz stabilan i predvidiv pravni i regulatorni okvir, stvoreni su jednaki uslovi za sve učesnike na tržištu, a što je rezultiralo višegodišnjim trendom rasta investicija. U prethodnih 10 godina, operatori elektronskih komunikacija u Crnoj Gori investirali su preko 600,0 mil.€, od čega u prethodnih pet godina, kada su investicije intenzivirane, skoro 450,0 mil.€. Tokom 2021. godine u razvoj elektronskih komunikacionih mreža i servisa operatori su uložili 61,0 mil.€.

Razvoj infrastrukture za širokopojasni pristup internetu jedna je od pretpostavki digitalne transformacije u Crnoj Gori. U 2021. godini, izrađena je Studija razvoja širokopojasnog pristupa internetu, kojom je predložen najbolji tip infrastrukture koju treba izgraditi u područjima u kojima ne postoji komercijalni interes za investiranje od strane učesnika na tržištu, kao i predložen najprihvatljiviji troškovni model, tako da će fokus u narednom periodu biti na reformskim aktivnostima i izradi novog zakonodavnog i strateškog okvira za elektronske komunikacije. Nacionalnim Planom razvoja širokopojasnih mreža nove generacije, čija se izrada planira za 2022. godinu, određiće se način sprovođenja optimalnog modela podsticaja za jačanje ekonomskog i društvenog razvoja Crne Gore kroz postavljanje fiksne širokopojasne infrastrukture. Na ovaj način obezbijediće se izgradnja adekvatne infrastrukture za brz i siguran pristup internetu do svih domaćinstava, privrednih subjekata, obrazovnih institucija i zdravstvenih ustanova u Crnoj Gori u cilju podrške digitalnoj transformaciji društva i ekonomije.

U vezi sa navedenim, donesen je Zakon o korišćenju fizičke infrastrukture za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina, koji ima veoma važnu ulogu da podstakne, ubrza, olakša i smanji troškove postavljanja elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina u svim djelovima države. Kroz primjenu ovoga zakona doći će do smanjenja troškova i pojednostavljenja procedura za postavljanje elektronskih komunikacionih mreža velikih brzina, odnosno smanjenju tzv. digitalnog jaza u ruralnim područjima, ravnomjernijem regionalnom razvoju, većoj dostupnosti usluga elektronske uprave i digitalizaciji cjelokupnog javnog sektora, uporedo prenoseći efekte digitalne transformacije na sve djelove privrede i društva. Polazeći od stanja na nacionalnom nivou i postavljenih ciljeva, a uzimajući u obzir i karakteristike lokalnog tržišta, izrađena je Studija o strategiji uvođenja 5G mobilnih komunikacionih mreža u Crnoj Gori (2021.), koja će biti polazna osnova za donošenje nacionalne 5G strategije, nakon čega će se utvrditi Akcioni plan za sprovođenje strategije, kojim će se definisati ciljevi, identifikovati neophodne aktivnosti i nosioci, kao i utvrditi rokovi za njihovu realizaciju.

Radi se na stvaranju uslova da Crna Gora postane privlačna za digitalne nomade. Izmjenom zakonske regulative, otkloniće se postojeće barijere za boravak i rad digitalnih nomada i omogućiti im privremeni boravak do dvije godine. Cilj je da se u 2022. godini Crna Gora pozicionira kao top-destinacija za digitalne nomade.

2.1.3.4 Komunalna infrastruktura

Komunalna djelatnost i, u tom okviru, aktivnosti na planu tretmana komunalnih otpadnih voda i upravljanja otpadom, predstavljaju značajan segment ukupne politike zaštite i očuvanja životne sredine.

Dotrajalost komunalne infrastrukture, visoki troškovi kapitalnih investicija doveli su do nižeg kvaliteta usluga i većih troškova obavljanja djelatnosti. Ovo istovremeno predstavlja i ključne prepreke za dalje povećanje konkurentnosti u ovoj oblasti i ekonomiji u cjelini. Jedinice lokalne samouprave, njihova vodovodna i komunalna preduzeća, imaju važnu ulogu u ovom procesu, jer učestvuju u realizaciji najznačajnijih infrastrukturnih projekata, koji se odnose na tretman otpadnih voda, vodosnabdijevanje i tretman otpada.

U dosadašnjem periodu, uložena su značajna sredstva u izgradnju kanalizacione mreže i postrojenja za tretman komunalnih otpadnih voda. Pri tome, najviše aktivnosti na planu razvoja infrastrukture realizovano je u Podgorici i primorskim opštinama, dok izgradnja ove infrastrukture u sjevernom regionu kasni. Inače, svi realizovani projekti usaglašeni su sa strateškim dokumentima u ovoj oblasti i odgovarajućom direktivom EU o prečišćavanju komunalnih otpadnih voda.

U toku je realizacija sljedećih projekata: Sakupljanje i prečišćavanje otpadnih voda Podgorica; Izgradnja i unapređenje postrojenja za tretman otpadnih voda u Opštini Pljevlja; Izgradnja kanalizacione mreže i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Bijelom Polju; Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i kanalizacione mreže u Opštini Rožaje; Izgradnje kanalizacione mreže u Opštini Mojkovac; izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i kanalizacione mreže u Opštini Kolašin; Izgradnja postrojenja za tretman komunalnih otpadnih voda u Andrijevici; Izgradnja postrojenja za tretman komunalnih otpadnih voda u Petnjici; Izgradnja kanalizacione mreže za četiri naselja u Ulcinju i Izgradnja kanalizacione mreže u Vranjini.

Upravljanje otpadom predstavlja veliki izazov za Crnu Goru. U vezi sa tim, realizuju se aktivnosti na izgradnji reciklažnog dvorišta sa sortirnicom u Beranama, izgradnji transfer stanice u Andrijevici, projektovanju i izgradnji reciklažnog dvorišta u Kolašinu, projektovanju reciklažnog dvorišta sa sortirnicom i transfer stanicom u Pljevljima, sanaciji neuređenih odlagališta (Nikšić, Mojkovac, Kolašin, Tivat, Bar), kao i projektima regionalnih centara za upravljanje otpadom u Bijelom Polju i Nikšiću.

U završnoj fazi je priprema novog Zakona o upravljanju otpadom, a u toku su i aktivnosti na izradi Državnog plana upravljanja otpadom za period 2023-2028. godina, čijim donošenjem će se utvrditi nove smjernice za razvoj ove oblasti i stvoriti preduslovi za unapređenje sistema upravljanja otpadom.

2.2 Tržište rada i socijalna zaštita

2.2.1 Tržište rada

Dugogodišnji problemi na tržištu rada, dugoročna nezaposlenost i nezaposlenost mladih, mogu se prevazići dinamiziranjem ekonomskog rasta, daljim unapređenjem ambijenta za razvoj biznisa, uz intenziviranje investicione aktivnosti. Dodatno, izražena je potreba usklađivanja obrazovanja sa potrebama tržišta rada, uz tijesnu saradnju nadležnih državnih institucija sa asocijacijama privrednika.

U kontinuitetu se sprovode mjere usmjerene na smanjenje dugoročne nezaposlenosti i nezaposlenosti mladih, žena i ugroženih kategorija društva. U vezi s tim, Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) realizovao je/realizuje niz projekata¹²:

- U saradnji sa Međunarodnom organizacijom rada i uz finansijsku podršku Evropske komisije, ZZZCG otpočeo realizaciju projekta „Aktiviranje žena“. Radi se o pilot projektu - pružanje tromjesečne obuke na radnom mjestu ženama sa evidencije Zavoda, starosti 24-49 godina;
- U toku je realizacija Grant šeme zapošljavanja mladih sa invaliditetom vrijedne 1,00 mil.€. Pravnim i fizičkim licima dodjeljuju se sredstva Fonda za finansiranje projekata koji doprinose unapređenju profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja OSI. Na osnovu javnog poziva iz novembra 2021, dodijeljeni su grantovi za 20 projekata koji predviđaju privremeni posao tokom trajanja projekta za 170 lica sa invaliditetom, a nakon završetka istog 51 lice će dobiti stalni posao;
- U aprilu 2021. godine, realizovan je treći poziv za dodjelu bespovratnih sredstava za samozapošljavanje u sklopu projekta „Program grantova za samozapošljavanje“, koji se finansira iz pretpristupnih fondova EU. U okviru poziva za 2021. godinu, uz bespovratna sredstva u iznosu između 3.000 i 7.500 €, 159 korisnika granta započelo je sopstvene biznise;
- U susret ljetnjoj turističkoj sezoni 2022, ZZZCG je organizovao sajmove sezonskog zapošljavanja u Podgorici i Bijelom Polju, a sve u cilju povezivanja poslodavaca i tražilaca poslova. Radi se o događajima koje Zavod tradicionalno organizuje u partnerstvu sa opštinama i hotelsko-ugostiteljskim kompanijama. Slični događaji organizovani su i kroz program namijenjen studentima i učenicima: „Zaradite na ljetovanju“;
- Zavod će, u 2022. godini, realizovati dva programa podrške za mlade koji su usmjereni na podršku u osposobljavanju i zapošljavanju mladih za poslove inspekcijskog nadzora i razvoj poljoprivrede.

Strateški okvir za stvaranje novih prilika za socio-ekonomski razvoj zemlje i za individualni napredak svakog pojedinca predstavlja Nacionalna strategija zapošljavanja 2021-2025. Definisana je i Program podrške za zapošljavanje mladih čiji cilj je zadržavanje mladih u Crnoj Gori. Kroz implementaciju mjera podrške za zapošljavanje, mladima će se pružiti prilika da uče, usavršavaju se i nađu posao u Crnoj Gori. Program predstavlja početak aktivnosti na uvođenju programa „Garancija za mlade“. Program se bazira na opredjeljenju da podrži svaku osobu mlađu od 30 godina koja nije zaposlena, u školovanju ili obuci (tzv. „NEETs“). Evropska komisija, zajedno sa Međunarodnom organizacijom rada, Evropskom fondacijom za obuku (EFT) i predstavnicima zemalja Jugoistočne Evrope, uključujući Crnu Goru, pokrenula je prvu fazu procesa sa ciljem da se formuliše Plan implementacije Garancije za mlade u svim zemljama Zapadnog Balkana.

---

¹² U 2021. godini su nastavljene aktivnosti u dijelu digitalizacije procedura i usluga kod Zavoda za zapošljavanje kroz projekat „Jačanje operativnih kapaciteta ZZZCG za realizaciju aktivnih mjera politike zapošljavanja“, koji sprovodi Međunarodna organizacija rada, a uz finansijsku podršku Evropske komisije.

2.2.2 Obrazovanje i istraživanje

Obrazovanje. U izvještajnom periodu, obrazovni proces se odvijao u vanrednim okolnostima. Zbog pandemije covid-19, organizacija nastave je prilagođavana uslovima i mjrama preduzimanim radi suzbijanja širenja virusa, odnosno ublažavanja posljedica, posebno negativnog uticaja zdravstvene krize na psihosocijalno stanje djece. U takvim uslovima, nastavni kadar u Crnoj Gori je uspio da zadrži obrazovni sistem na zadovoljavajućem nivou, čime je pokazao svoju posvećenost učenicima i profesionalizam.

Dodatno, ispoljen je neprimjeren politički uticaj, posebno na izbor direktora i upravljačkih struktura obrazovnih institucija, koji je izvršen na osnovu Zakona o izmjenama Opšteg zakona o obrazovanju i vaspitanju (jun 2021. godine). U narednom periodu radiće se na prevazilaženju ovoga problema.

Dobre prakse iz domena inkluzivnog obrazovanja, naročito za djecu sa smetnjama u razvoju i djecu iz romske populacije, biće nastavljene i unaprijeđene, kako bi obrazovanje bilo jednako dostupno svakom djetetu.

Donesena je Strategija ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Crnoj Gori 2021–2025 s Akcionim planom 2021–2025. Ovim dokumentom je postavljen kao strateški cilj obezbjeđivanje jednakih šansi za rani razvoj sve djece u Crnoj Gori kroz jačanje dostupnosti, kvaliteta i pravednosti PVO. Strateški cilj je konkretizovan u formi tri operativna cilja: 1) povećanje obuhvata djece PVO; 2) unapređenje i obezbjeđivanje kvaliteta PVO i 3) unapređenje šansi za rani razvoj djece iz osjetljivih grupa. Planirano je da se do 2025. godine poveća obuhvat predškolskim obrazovanjem djece do 6 godina na 60 %, a od 3 godine do polaska u školu na 90 %, unaprijedi kvalitet PVO i razvije sistem za njegovo obezbjeđivanje u skladu sa EU okvirom, kao i da se unaprijedi sistem za pružanje podrške za rani razvoj djece iz osjetljivih grupa, pružanjem podrške roditeljima i većom uključenosti u kvalitetne programe PVO.

Završiće se sveobuhvatna Analizu sektora obrazovanja 2015-2020. Ista sadrži niz preporuka na osnovu kojih će se izraditi višegodišnji plan za sektor obrazovanja, koji će činiti osnovu za dugoročnu, kvalitetnu i održivu reformu u oblasti obrazovanja.

Istraživanje i inovacije. U izvještajnom periodu realizovano je niz aktivnosti:

- Donesen je **Program za inovacije 2021-2024**. Cilj Programa je da se na jednom mjestu prezentuju sve relevantne programske linije podrške inovacijama koje su planirane u narednom periodu, a koje će olakšati inovacionoj zajednici da prepozna sve instrumente koji će biti dostupni i usmjereni na cjelokupni ciklus razvoja inovacije: od same ideje do njene komercijalizacije i izlaska na tržište;

- Usvojen je **Operativni program za implementaciju Strategije pametne specijalizacije 2021-2024 s Akcionim planom 2021-2022**, čime je uspostavljen adekvatan programski osnov za optimalan nastavak realizacije razvoja zasnovanog na inovacijama i pametnoj specijalizaciji;
- Osnovan je **Fond za inovacije** koji će implementirati mjere i program politike inovacija i pametne specijalizacije namijenjen inovacionoj zajednici, prije svega, inovativnim kompanijama. Fond će imati ključnu ulogu u transferu tehnologija i, time, dodatno podstaći razvoj inovacija. Njegovim osnivanjem postiže se sinergijski učinak svih aktera koji se bave inovacijama i pokazuje jasno opredjeljenje Crne Gore da još snažnije orijentiše svoj razvoj prema društvu baziranom na znanju i inovacijama. Fond za inovacije Crne Gore ima za cilj da značajno ojača inovativno preduzetništvo u zemlji, doprinese efikasnijoj implementaciji Strategije pametne specijalizacije, kao i podizanju apsorpcionih kapaciteta u privlačenju EU fondova i pripremi za Evropske strukturne i investicione fondove.
- Donesena su podzakonska akta neophodna za punu implementaciju **Zakona o podsticajnim mjerama za razvoj istraživanja i inovacija i Zakona o inovacionoj djelatnosti**. Od oktobra 2021. godine, omogućeno je da se inovaciona zajednica prijavljuje za mnogobrojne podstice u skladu sa Zakonom o podsticajnim mjerama.

U Strategiji naučno-istraživačke djelatnosti za period 2018-2021. identifikovane su oblasti od prioritetnog značaja, koje će biti važne i u narednom periodu. U okviru IKT-a, koji će biti predmet posebne pažnje i predstavlja naročiti razvojni potencijal, intenzivno će biti podržana istraživanja u mnogim društvenim i ekonomskim sferama koje zahtijevaju komplementarnu upotrebu IKT.

Inovaciono preduzetnički centar „Tehnopolis“ u Nikšiću trenutno ima 10 „stanara“ svog biznis-inkubatora. „Tehnopolis“ je prvenstveno namijenjen da podrži razvoj mikro, malih i srednjih preduzeća u Opštini Nikšić, kroz podršku u osnivanju novih tako i kroz podršku razvoju postojećih preduzeća.¹³ Ova institucija trenutno učestvuje u realizaciji 17 projekata. Očekuje se da će radovi na izgradnji Naučno-tehnološkog parka u Podgorici biti završeni do kraja 2022. godine.

Prema Globalnom indeksu inovacija (*WIPO Global Innovation Index 2021*), Crna Gora je zauzela 50 mjesto od 132 države svijeta, odnosno 7. mjesto u grupi zemalja sa višim srednjim dohotkom. Ovim indeksom se mjeri napredak oko 80 indikatora u inovacijama koje su ključni instrument za održivi ekonomski i društveni razvoj. U odnosu na 2020, Crna Gora je poboljšala kreativni proizvod, poslovnu sofisticaciju i znatno sofisticirala tržište. Kao prednost Crne Gore navodi se mogućnost otvaranja novih inovativnih preduzeća, što dovodi do stvaranja kreativnih proizvoda, a što bi se trebalo nastaviti i u budućnosti. Pad u rangiranju je zabilježen po pitanju infrastrukture, ljudskog kapitala i istraživanja i institucija. Većina indikatora koji pokazuju slabost mogu se opravdati malom veličinom tržišta i brojem naučno-istraživačkih institucija. Pored njih, udio preduzeća koja nude formalnu obuku zaposlenima

---

¹³ Naučno-tehnološki park Crne Gore i Tehnopolis su osnovani sa ciljem objedinjavanja i podsticanja inovativnih, naučnih, preduzetničkih i privrednih kapaciteta u Crnoj Gori, i direktno su uključeni u implementaciju određenih mjera i instrumenata podrške akademskoj i biznis zajednici koje su definisane S3 strategijom i njenim Akcionim planom.

relativno je nizak. Većom angažovanošću privatnog sektora, izgradnjom infrastrukture, kao i punom primjenom strategije S3, znatno bi se unaprijedila pozicija Crne Gore u globalnom rangiranju država u inovacijama.

2.2.3 Penzijski i zdravstveni sistem

Penzijski sistem. Za finansiranje penzijskog sistema u 2021. godini bilo je potrebno 440,20 mil.€, što je za 6,05 mil.€ ili 1,39% više u odnosu na 2020. godinu. Od ukupnog iznosa, 78,26% je obezbijeđeno iz izvornih prihoda Fonda PIO, a 21,74% iz opštih prihoda Budžeta. Ukupan broj korisnika prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja za decembar 2021. godine iznosio je 127.987, od čega je 113.567 korisnika penzije u Crnoj Gori, 9.849 korisnika penzije u inostranstvu i 4.571 korisnika ostalih prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja. Prosječna penzija iznosila je 292,66 €.

Ukupan broj korisnika prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja za april 2022. godine iznosio je 123.979, od čega je 109.541 korisnika penzije u Crnoj Gori, 10.038 korisnika penzije u inostranstvu i 4.400 korisnika ostalih prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja. Pri tome, broj korisnika penzije u Crnoj Gori za april 2022. u odnosu na kraj 2021. godine smanjen je za 4.026 lica, jer je, u skladu sa Zakonom o obeštećenju bivših korisnika naknada po osnovu rođenja troje ili više djece, određeni broj korisnika penzija supstituisao korišćenje prava na penziju u korist naknada za majke. Prosječna penzija iznosila je 303,69 € i za 3,77% je veća nego u decembru 2021. godine.

Krajem 2021. godine donesen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, kojim je promijenjena dinamika usklađivanja penzija i propisano je da se penzije i vrijednost penzije za jedan lični bod usklađuju tri puta u toku godine (1. januara, 1. maja i 1. septembra tekuće godine). Pri tome, usklađivanje se vrši na osnovu kretanja potrošačkih cijena i prosječnih zarada zaposlenih na teritoriji Crne Gore u prethodnom kvartalu u odnosu na kvartal koji mu prethodi, po tzv. rotirajućoj formuli. Takođe, propisano je da se nominalni iznos najniže penzije od 1. januara 2022. godine vanredno usklađuje za 36%. Navedena zakonska odredba će se primjenjivati od 1. septembra 2022. godine.

Redovno zakonsko usklađivanje penzija i drugih prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja 1. januara 2021. godine iznosilo je 0,9%, 1. januara 2022. godine 2,13%, a 1. maja 2022. godine 8,15%.

Takođe, izdvajana su značajna finansijska sredstva za realizaciju mjera za poboljšanje materijalnog položaja penzionera (dodjela jednokratnih socijalnih pomoći, subvencioniranje odmora i oporavka penzionera, sufinansiranje nabavke zimnice).

Zdravstveni sistem. Pandemija virusa Covid – 19 je ukazala na dugogodišnje probleme i izazove sa kojima se suočava zdravstveni sistem Crne Gore, pri čemu će posljedice ove zarazne bolesti biti i dalje prisutne, ne samo u oblasti zdravstva, već u svim aspektima društvenog života.

U proteklom periodu su sprovedene reforme u pravcu povećanja efikasnosti i postizanja finansijske održivosti sistema zdravstvene zaštite, unapređenja zdravlja stanovništva i poboljšanja kvaliteta zdravstvenih usluga, ali nijesu dale očekivane rezultate.

U vezi sa tim, racionalizacija i kontrola trošenja sredstava za obezbjeđivanje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja osiguranim licima nije bila efikasna, jer su izdaci za ove namjene još uvijek visoki, a posebno u dijelu trošenja lijekova i medicinskih sredstava. Aktivnosti na razvoju i unapređenju integralnog zdravstvenog informacionog sistema i uspostavljanje informacionog sistema u KCCG i specijalnim bolnicama dale su određene rezultate, ali još uvijek zdravstvene ustanove, čiji je osnivač država, nijesu u potpunosti tehnički opremljene.

Motivisanost zdravstvenih radnika, posmatrana kroz njihovu finansijsku stabilnost, uslove rada i mogućnost za dalja stručna usavršavanja, nijesu na zadovoljavajućem nivou. Sve ovo se odražava na migraciju zdravstvenog kadra, koju treba adekvatnim mjerama zaustaviti.

Takođe, liste čekanja na specijalističke preglede nijesu na zadovoljavajućem nivou, što je posebno bilo izraženo u periodu trajanja pandemije.

Da bi se eliminisali navedeni izazovi, reforme u ovoj oblasti treba da budu usmjerene na stvaranje odgovornog, humanog, efikasnog i finansijski održivog sistema zdravstvene zaštite. Takođe, pravci budućeg razvoja zdravstvenog sistema se moraju usaglašavati sa Evropskom politikom za zdravlje i blagostanje, između ostalog, i kroz strateško planiranje i razvoj digitalnih tehnologija.

2.2.4 Socijalna zaštita

Proširivanjem prava, u poslednjih godinu i po dana, broj korisnika socijalne zaštite je udvostučen, a do kraja ove godine biće utrostručen, što je uslovilo i povećanje obima sredstava potrebnih za isplatu materijalnih davanja i usluga iz oblasti socijalne i dječje zaštite. Tako je za isplatu materijalnih davanja u 2021. godini izdvojeno 79.917.965 € (bez jednokratnih novčanih pomoći), a za 2022. godinu su opredijeljena sredstva u iznosu od 137.705.000 €, što čini povećanje od 72,3%. Do povećanja obima potrebnih sredstava došlo je, prvenstveno, zbog povećanja broja djece kojima će se isplaćivati dječji dodatak, u skladu sa odgovarajućim izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, kao i zbog isplate obeštećenja bivših korisnica naknade po osnovu rođenja troje ili više djece, u skladu sa Zakonom o obeštećenju bivših korisnica naknade po osnovu rođenja troje ili više djece. Zakonom o budžetu za sve vidove dodatka za djecu odobreno je 27.400.000,00€, a za obeštećenje bivših korisnica naknada po osnovu rođenja troje i više djece 29.500.000 €. U maju ove godine, obračunat je dječji dodatak za 50.499 djece, u iznosu od 1.753.027,12€, a za 15.864 bivših korisnica naknade po osnovu rođenja troje ili više djece obračunat je iznos od 3.757.376,07€. Procjenjuje se da će pravo na dječji dodatak za djecu do 18 godina, koje počinje da se primjenjuje od 1. oktobra ove godine, ostvariti 85.853 djece.

U cilju daljeg unapređenja socijalne i dječje zaštite, u narednom periodu radiće se na unapređenju normativnog i strateškog okvira ove oblasti, razvoju i unapređenju usluga, posebno onih koje podržavaju život korisnika u zajednici, u cilju sprovođenja daljeg procesa deinstitucionalizacije, a što je u skladu sa najboljom evropskom i međunarodnom praksom.

Posebna pažnja biće posvećena unapređenju položaja RE populacije i drugih marginalizovanih grupa kroz razvoj sistema podrške, zaštiti osoba sa invaliditetom. U tom pravcu Ministarstvo rada i socijalnog staranja realizuje projekat u vrijednosti oko 1,00 mil.€, a koji ima za cilj uspostavljanje jedinstvenog tijela za utvrđivanje invaliditeta i jedinstvenih nacionalnih kriterijuma za utvrđivanje invaliditeta. Radi se o kompleksnom projektu koji uključuje pet resora (socijalnu zaštitu, zapošljavanje, penzijsko invalidsku i boračku zaštitu i prosvjetu), a od čije realizacije direktno zavisi korišćenje raznih prava za oko 50.000 građana i njihovih porodica. Reformom bi trebalo da se suspenduje oko 30 postojećih komisija i uspostavi jedinstveno tijelo (Zavod) koje bi vještačilo po novoj, jedinstvenoj, nacionalnoj metodologiji za sve resore.

2.3 Prerađivačka industrija

Industrijska proizvodnja je u 2021. u odnosu na 2020. godinu zabilježila rast od 4,9%, koji je generisan rastom u sektorima prerađivačka industrija (9,1%) i snabdijevanje električnom energijom (8,5%), dok je pad od 24,4% zabilježen u sektoru vađenje ruda i kamena. Prosječan broj zaposlenih u sektoru prerađivačka industrija, u odnosu na prethodnu godinu, je bio veći za 4,2% i iznosio je 11.735 radnika, što je činilo 55,5% ukupne zaposlenosti u industriji, odnosno 6,2% ukupnog broja zaposlenih u Crnoj Gori. Broj preduzeća u ovom sektoru iznosio je 2.787 (godišnji rast od 5,3%) i predstavlja 7,0% ukupnog broja aktivnih poslovnih subjekata u Crnoj Gori u 2021. godini.

U periodu januar - april 2022. godine, u odnosu na isti period prethodne godine, industrijska proizvodnja je bila niža za 9,5%, kao posljedica smanjenja proizvodnje u sektoru snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom od 23,9%, uslovljenog nepovoljnim hidrološkim prilikama. Sa druge strane, u sektorima prerađivačka industrija i vađenje ruda i kamena zabilježen je rast od 5,5% i 3,6%, respektivno. Pri tome, značajan rast je ostvaren u podsektorima proizvodnje proizvoda od gume i plastike (138,9%) i proizvodnje namještaja (93,1%), a najveći pad bilježi proizvodnja proizvoda od ostalih nemetalnih minerala (-44,7%) i proizvodnja metalnih proizvoda (-42,9%). Prema preliminarnim podacima Monstata, prosječan broj zaposlenih u sektoru prerađivačke industrije za prva četiri mjeseca tekuće godine iznosio je 13.334 (godišnji rast od 23,1%) i čini 56,7% ukupne zaposlenosti u industriji, dok je učešće u ukupnoj zaposlenosti iznosilo 6,2%.

Zastarjelost tehnologije i opreme, uz relativno nizak nivo investicija u sektoru prerađivačke industrije, ukazuju na neophodnost procesa revitalizacije prerađivačke industrije, a sve u cilju unapređenja konkurentnosti privrednih subjekata, njihove produktivnosti i profitabilnosti, resursne efikasnosti i povećanja zaposlenosti u ovom sektoru. Istovremeno, podrška ovom sektoru u pravcu modernizacije proizvodnih procesa, diverzifikacije proizvodne strukture na nivou preduzeća treba da bude imperativ, a u cilju ubrzanja privrednog rasta i stvaranja uslova za otvaranje novih radnih mjesta.

Imajući u vidu navedeno, u okviru „Programa za unapređenje konkurentnosti privrede za 2021. godinu“, realizovana je Programska linija za modernizaciju proizvodnih procesa za 2021. godinu, u cilju podrške tehnološkoj modernizaciji i unapređenju proizvodnih procesa nabavkom nove opreme i tehnologija. Programskom linijom je obezbijeđena bespovratna podrška na način što se privrednom subjektu odobravalno pokriva do 35% opravdanih troškova nabavke opreme kroz kreditni aranžman zaključen sa IRFCG ili poslovnim bankama. U toku 2021. godine na ovaj način podržano je 9 preduzeća sa 369.762,04€ bespovratne podrške.

Javni poziv za Program za razvoj prerađivačke industrije za 2022. godinu objavljen je 15. marta 2022. godine i isti obezbjeđuje bespovratnu podršku preduzećima u sektoru prerađivačke industrije u vidu pokriva dijela troškova kreditnih sredstava za nabavku proizvodne opreme u visini do 40% za nabavku nove opreme i do 30% za nabavku polovne opreme, a iznos podrške će se kretati od 5.000€ do 100.000€.

2.4 Poljoprivreda, ruralni razvoj i šumarstvo

U otežanim uslovima privređivanja, dodatno pogoršanim pandemijom, tokom 2021. godine realizovan je niz mjera podrške poljoprivredi, kao jednom od prioritarnih sektora razvoja, a sve u cilju stvaranja što regularnijih uslova poslovanja, odnosno nastavka realizacije mjera usmjerenih na unapređenje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, poboljšanje uslova života u ruralnim područjima i održivog korišćenja raspoloživih resursa. Pri tome, Agrobudžet za 2021. godinu je iznosio 44,8 mil.€, udio nacionalnih sredstava je činio 60% ili 27,1 mil.€ i bio je veći za 2,8 mil.€ u odnosu na 2020. godinu. Sredstva iz donacija su iznosila 9,3 mil.€, a kreditna sredstva su iznosila 8,3 mil.€.

U cilju jačanja sektora poljoprivredne proizvodnje i prerade, modernizacije i uvođenja evropskih standarda, poboljšanja kvaliteta proizvoda, edukacije poljoprivrednika i povećanja konkurentnosti, u 2022. godini ukupna sredstva Agrobudžeta su povećana za 6,1 mil.€ i iznose 50,9 mil.€. Od ovog iznosa, iz nacionalnog budžeta je opredijeljeno 35,9 mil.€, što je za 33% više u odnosu na 2021, odnosno za 47% u odnosu na 2020. godinu. Udio kreditnih sredstava i donacija iznosi 14,9 mil.€.

Imajući u vidu da se prilikom kreiranja Agrobudžeta za 2022. pošlo, prije svega, od potreba domaćih poljoprivrednih proizvođača, uslova poslovanja u periodu post covid krize, ali i obaveza koje Crna Gora ima u procesu usaglašavanja sa novom Zajedničkom poljoprivrednom politikom EU, nije došlo samo do njegovog ukupnog povećanja, već su povećana izdvajanja po pojedinačnim mjerama, a kreirane su i nove mjere podrške.

Povećenje premije u stočarstvu i subvencije u biljnoj proizvodnji. Premije po grlu u govedarstvu povećane su sa 75 na 85 eura, a, dodatno, za junice u čistoj rasi premije su povećane sa 50 na 150 eura. Uz to, uvedena je podrška za sistem uzgoja tovnih rasa krava – tele, i iznosi 130 eura po grlu. U ovčarstvu i kozarstvu povećane su premije sa 9 na 10 eura po grlu, a u svinjarstvu sa 60 na 100 eura po grlu. Osnovna klanična premija za tovljena grla u govedarstvu povećana je sa 140 na 150 eura. U cilju

podsticanja proizvodnje domaćeg živinskog mesa po prvi put je uvedena mjera podrške za nabavku jata tovnih pilića i ćurića.

Podrška za **otkup mlijeka** se nastavlja, s tim da je osnovna premija povećana sa 5 na 8 centi. Dodatne benefite mogu koristiti proizvođači koji imaju kvalitet i kvantitet, tako da proizvođači koji proizvode količine iznad 5.000 litara i imaju ekstra kvalitet ostvaruju premiju od 14 centi po litru mlijeka. Cilj ove mjere je dostizanje EU standarda u pogledu kvalitata. Takođe, za one proizvođače koji prerađuju mlijeko na sopstevnom gazdinstvu obezbijeđena je podrška od 8 centi po litru, što je za 2 centa više u odnosu na prethodnu godinu.

U sektoru stočarstva treba istaći podršku za nabavku priplodnih grla u čistoj rasi, koja iznosi 70% vrijednosti investicije, odnosno do 1.400 eura po grlu. Takođe, u cilju nabavke kvalitetnog sjemena za vještačko osjemenjavanje krava obezbijeđena je 30% veća podršku.

Povećane su i subvencije u biljnoj proizvodnji, sa 220€/ha na 250€/ha za sve obradive površine, a dodatnih 10 eura/ ha opredijeljeno je za mlade poljoprivrednike, do 40 godina.

Planirana su i veća izdvajanja za investicije kroz mjere ruralnog razvoja. U vezi sa tim, kreirano je 26 mjera za podršku ruralnom razvoju, uključujući ulaganja u podizanje novih zasada, nabavku mehanizacije, uvođenje sistema za navodnjavanje, izgradnju plastenika, ulaganja u prerađivačke kapacitete, uvođenje standarda kvaliteta. Iznosi podrške za sve ove mjere povećani su za 10 do 30%, te za razliku od prošle godine podrška investicijama iznosiće i do 80%.

Zbog velikog interesovanja poljoprivrednika za nabavku namjenske mehanizacije, povećan je iznos podrške i uvedena nova mjera, sa ciljem podsticanja primjene inovativnih tehnologija u sektoru poljoprivrede.

U cilju jačanja položaja žena, za veliki broj mjera uvedeni su dodatni podsticaji od 10% za gazdinstva čiji su nosioci žene. Takođe, uvedena je nova mjera čiji je cilj podrška ženskom preduzetništvu.

Istovremeno, Agrobučetom su obezbijeđene različite vrste podrške mladim i ženama u ruralnim područjima, tako da je mladim proizvođačima obezbijeđena bespovratna podrška u iznosu od 100%.

Za razvoj putne i vodovodne ruralne infrastrukture opredijeljeno je preko 3,0 mil.€, odnosno oko 50% više sredstava u odnosu na prethodnu godinu.

U skladu sa novom Zajedničkom poljoprivrednom politikom EU i Zelenim planom koji je sastavni dio nje, radi se na povećanju površine pod organskom proizvodnjom, tako da su, pored redovnih plaćanja namijenjenih organskim proizvođačima, uvedena i dodatna plaćanja koja će se realizovati kroz plasman, odnosno količinu organskog proizvoda plasiranog na tržište.

2.5 Turizam

Investicijama i formalizacijom turističkog prometa, Crna Gora se afirmiše kao globalno prepoznata turistička destinacija, sa smanjenom sezonalnošću poslovanja, umjerenijim regionalnim disbalansom i prioritizacijom turizma u razvojnim politikama.

U Crnoj Gori je tokom 2021. godine, u svim vidovima smještaja registrovano 1.670.879 dolazaka turista, odnosno 276,3% više u odnosu na 2020. Realizovano je 9.872.573 noćenja - povećanje od 281,5% u odnosu na 2020, odnosno realizacija u visini od 68,3% ostvarene u 2019. godine. Od ukupnog broja noćenja, 95,5% ostvarili su strani, a 4,5% domaći turisti. Najveće učešće u ukupnim noćenjima stranih turista ostvarili su turisti iz Srbije (32,6%), Bosne i Hercegovine (12,9%), Rusije (12,1%), Ukrajine (9,2%) i Kosova (4,8%). U primorskim mjestima ostvareno je 94,7% noćenja, planinskim mjestima 2,1%, glavnom gradu 2,0% i ostalim mjestima 1,2%.

Ekonomski oporavak u 2021. godini snažno je podržan oporavkom turizma. Prema podacima Centralne banke Crne Gore, ostvareni prihodi od ino – turista u 2021. iznosili su 757,8 mil. €, što je za 424,4 % više nego u 2020, odnosno na nivou od 70,0% rekordne 2019. godine.

Tokom 2021. godine, i zemlje iz regiona sa velikim udjelom turizma u ukupnom BDP-u, takođe bilježe povećanje prihoda od turizma u odnosu na nisku osnovu iz 2020, tako da su ukupni prihodi od turizma u Hrvatskoj bili su veći za 89,5%¹⁴, sa ostvarenjem od 86,6% prihoda iz 2019, dok Albanija bilježi rast prihoda od 93,3%¹⁵, odnosno 91,8% ostvarenja iz 2019. godine.

Prema poslednjim zvaničnim podacima MONSTAT-a, u **periodu januar – april 2022**, Crnu Goru je u kolektivnom smještaju (hoteli i sličan smještaj) posjetilo 156.075 turista, odnosno 171,9% više u odnosu na isti period prošle godine, što je ostvarenje od 72% u odnosu na isti period 2019. godinu. Zabilježeno je 427.681 noćenja, sa rastom od 197,3% u odnosu na isti period prošle godine, ili 94 % realizacije broja noćenja u odnosu na isti period 2019. U ukupno ostvarenim noćenjima stranih gostiju, najveće učešće imali su državljani Njemačke (16,4%), Srbije (16,0%), Albanije (8,2%), Francuske (6,4%), Ujedinjenog Kraljevstva (5,4%) i Rusije (4,8%).

Prema preliminarnim podacima Centralne banke Crne Gore, **prihodi od ino-turista u prvom kvartalu 2022.** ostvareni su u iznosu od 45,4 mil.€, što je za 86,5% veće u odnosu na isti period 2021, a na nivou 95,8% u ostvarenih u uporednom periodu 2019. godine.

Kako bi se obezbjedila kontinuirana likvidnost poslovanja turističko-ugostiteljskih preduzeća i očuvao što veći broj radnih mjesta u turizmu tokom covid i post-covid perioda, kroz Mjere podrške privredi i građanima, realizovane su sljedeće aktivnosti:

---

¹⁴ <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/sektor-inozemstva/platna-bilancia>

¹⁵ <https://www.bankofalbania.org/>

- Podrška privredi kroz subvencionisanje zarada – mjera je realizovana i u tu svrhu isplaćeno 45,5 mil.€;
- Subvencionisanje kamate tokom grejs perioda datog prilikom reprograma postojećih namjenskih kredita za turizam i ugostiteljstvo – mjera je realizovana i po odobrenim zahtjevima isplaćeno 6,6 mil. €;
- Snižena je stopa PDV na 7% na pripremanje i usluživanje hrane, pića i napitaka, osim akciznih proizvoda i kafe u ugostiteljskim djelatnostima - mjera je bila na snazi u periodu od 01. septembra 2020. do 31. avgusta 2021. Fiskalni efekat mjere je bio 5,0 mil.€ u 2020. i 11,0 mil.€ u 2021.
- Podrška korisnicima morskog dobra – fiskalni efekat od 3,5 mil. € u 2020;
- Subvencionisanje turističkih agencija-organizatora putovanja tj. turoperatora – mjera je sprovedena i po ovom osnovu isplaćeno 150.000 €;
- Dodjela turističkih vaučera zdravstvenim, socijalnim i prosvjetnim radnicima–podrška izdavaocima “privatnog” smještaja – mjera je važila do 31.12.2021, a isplaćen je iznos od 4,1 mil.€;
- Dodjela jednokratne finansijske pomoći za turističke vodiče – mjera sprovedena, isplaćen iznos od 37.200,00 € i
- Dodjela turističkih vaučera u iznosu od 50 € svim građanima starijim od 50 godina, vakcinisanim prvom dozom vakcine tokom jula 2021. – mjera je sprovedena, isplaćen iznos od 27.225,00 €.

I pored neizvjesnih okolnosti za poslovanje, tokom 2021. godine, otvoreno je 16 novih hotela, u čijoj strukturi su 3 hotela kategorije 5*, 9 kategorije 4* i 4 kategorije 3*, sa ukupno 1.108 ležaja. Od početka 2022. godine kategorisano je 10 novih hotela. U strukturi novih hotela 6 je kategorisano kategorijom 4*, dok su 4 hotela kategorije 3***, sa ukupno 694 ležaja.

U cilju efikasnijeg strateškog planiranja razvoja turizma u uslovima izmijenjene realnosti, u martu 2022, donesena je Strategija razvoja turizma Crne Gore 2022-2025. godine s Akcionim planom. Cilj je stvaranje uslova za efikasniji i kvalitetniji razvoj turizma, čiji se pozitivni efekti ogledaju prvenstveno u otvaranju novih radnih mjesta, podizanju nivoa životnog standarda stanovništva, uravnoteženijem regionalnom razvoju, smanjenju sezonalnosti i unaprjeđenju globalne prepoznatljivosti destinacije, sa opredeljenjem za kontinuirani održivi razvoj turizma, sa fokusom na optimalno korišćenje resursa, uz promociju Crne Gore kao održive, inkluzivne, zelene, pametne i odgovorne turističke destinacije.

Privređivanje u oblasti turizma, i tokom 2022. je podstaknuto aktivnostima u pravcu minimiziranja negativnih efekata covid perioda i ratnih dešavanja u Ukrajini, prevashodno u smislu prilagođavanja novonastalim okolnostima, podrške investicionim aktivnostima, uvođenju digitalne transformacije i inovacija u razvojne svrhe, korišćenja socijalnih mreža i drugih vidova komunikacija u promotivnim aktivnostima uz obezbjeđenje preduslova za nesmetano odvijanje turističkih sezona.

U cilju unapređenja konkurentnosti turističkog proizvoda, u 2021. i prvoj polovini 2022. godine, realizovani su sljedeći program i aktivnosti:

- **Program podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2021.** - sastojao se od mjere podrške za “Organizovanje manifestacija/festivala”- podržana je organizacija 29 manifestacija i po tom osnovu je isplaćen iznos od 73.750,00 eura;

- **Programom podsticajnih mjera u oblasti turizma u 2022. godini**, čija je realizacija u toku, opredijeljen je iznos od 400.000,00 €, a odnosi se na organizovanje manifestacija / festivala; unapređenje kvaliteta usluga i ponude u kampovima; unapređenje ponude i podizanje kvaliteta usluge u ruralnom turizmu i razvoj inovativnih turističkih proizvoda i usluga koje obogaćuju turističku ponudu u ruralnom, kulturnom, sportskom i drugim vidovima turizma;
- **Program podsticajnih mjera u oblasti ruralnog turizma za 2021/2022. godinu** - Program se sastojao od tri mjere: “Organizovanje etno sajмова”, “Razvoj inovativnih turističkih proizvoda u ruralnim područjima” i “Unapređenje kvaliteta usluga i ponude u ruralnom turizmu”. Podržano je 38 aplikacija u iznosu od 85.700,00 €;
- **Poboljšanje aviodostupnosti** - u cilju obnavljanja letova ka Crnoj Gori sa velikog broja važnih destinacija u Centralnoj i Sjevernoj Evropi, u decembru 2021. definisana je lista od 13 strateških ruta, i to 10 ruta između Podgorice i Londona, Pariza, Rima, Brisela, Berlina, Stokholma, Milana, Barselone, Minhena i Dortmundu, kao i 3 strateške rute između Tivta i Londona, Mančestera i Berlina. Takođe, pregovaralo se i sa aviokompanijama iz Rusije, Ukrajine, Bliskog istoka, Sa Air Astanom iz Kazahstana i Fly Dubai iz Emirata, ali nije došlo do njihove konkretizacije;
- **Investiranje u turizam** – aktivnost koja se realizuje u kontinuitetu koja je rezultirala stavljanjem u funkciju žičare K7 – Kolašin 1600;
- **IPA projekti** – tokom 2021. i u dosadašnjem periodu 2022. godine, odvijala se međunarodna saradnja u oblasti turizma, shodno akcionim planovima projekata: Interreg 2014-2020 „DUE MARI - Razvoj turizma nove generacije” (izrada interaktivnog sajta posredstvom kojeg će biti promovisana turistička ponuda Crne Gore, Albanije i Italije; Interreg Med Programms (razvoj Mediterana kao atraktivne, pametne i inkluzivne destinacije kroz jačanje kapaciteta na državnom i lokalnom nivou) i “Alter Eco Plus” (unapređenje kapaciteta za razvoj održivog turizma, kako bi se mogle izraditi kvalitetnije strategije za održivi i odgovorni turizam).

2.6 Javna uprava

U Izvještaju Evropske komisije za 2021. godinu konstatovano je da je Crna Gora umjereno spremna u oblasti reforme javne uprave, te da je ostvaren ograničen napredak u odnosu na prethodni izvještaj. Istaknuto je da je ostvaren određeni napredak u oblastima kao što su srednjoročno planiranje politike, elektronska vlada i upravljanje javnim finansijama i budžetska transparentnost.

Krajem 2021. godine usvojena je Strategija reforme javne uprave 2022 – 2026, sa pratećim akcionim planom. Rad na izradi ovog strateškog dokumenta započeo je organizovanjem širokog okvira konsultacija sa svim relevantnim subjektima, čime je u potpunosti ispoštovan princip inkluzivnosti. Strategijom je utvrđena vizija reforme javne uprave, a to je: profesionalna javna uprava koja kvalitetno pruža usluge krajnjim korisnicima i ima adekvatne kapacitete za pristupanje Evropskoj uniji. **Osnovni cilj** reforme je zajedničko građenje odgovorne, efikasne, transparentne javne uprave, okrenute potrebama građana i privrede. Takođe, ovim dokumentom je definisano 5 strateških ciljeva i to: Organizacija i rad javne uprave u funkciji potreba građana; Građani i privreda koriste kvalitetne usluge javne uprave; Profesionalna javna administracija; Transparentna i otvorena javna uprava i Planiranje politika sa građanima i za građane.

Strategijom reforme javne uprave 2016-2020. i Planom optimizacije javne uprave 2018-2020. predviđeno je smanjenje broja zaposlenih, i to na centralnom nivou za 5%, a na lokalnom za 10% do kraja 2020. godine u odnosu na početnu vrijednost definisanu u decembru 2017. godine. Ovaj cilj nije ispunjen. U vezi sa tim, u novoj strategiji se ovom pitanju pristupilo na drugačiji način, tj da se kroz mapiranje procesa i izradu funkcionalnih analiza uradi procjena opterećenosti poslom, kadrovskih potreba i sl, te da se na taj način optimizuje javna uprava.

Tokom trajanja krize izazvane virusom Covid-19 informacione i komunikacione tehnologije (ICT) imale su ključnu ulogu u promociji i zaštiti zdravlja, sigurnosti ljudi, funkcionisanja obrazovnog, te održivosti privrednog i drugih sistema. Ovo je potvrda da je Crna Gora na polju digitalizacije stvorila kvalitetan i održiv okvir za efikasne elektronske servise javne uprave, za širenje njihove strukture i dalje unapređenje kvaliteta. Uočena spremnost građana za prihvatanje elektronskog načina komunikacija podsticaj je za najavljenju digitalnu transformaciju društva, kako na ekonomskom, tako i na društvenom planu. U tom kontekstu, usvojena je Strategija digitalne transformacije za period 2022 – 2026. Izazovi u digitalnoj transformaciji Crne Gore adresirani su kroz dva strateška cilja koja oslikavaju digitalnu stvarnost i dalje se kanališu u okviru sedam operativnih ciljeva kroz prioritetne oblasti odnosno grupe aktivnosti. Prvi strateški cilj stavlja fokus na unapređenje kapaciteta i sposobnosti za digitalnu transformaciju, a drugi na jačanje digitalne svijesti crnogorskog društva i digitalne konkurentnosti ICT sektora.